

Hattulan kylätonttien rajojen määrittäminen ja maastoarviointi

Heinäkuu 2009 Leena Lehtinen

1. Johdanto ja lähteet
2. Hattulan keskiaikaiset kylätontit
3. Kyläkohtaiset tarkastelut

3.1. Katinala

3.2. Hurttala

3.3. Mierola

3.4. Ventola

3.5. Rahkoila

3.6. Pappilanniemi

3.7. Pekola

3.8. Tenhiälä

4. Yhteenveto

Liite 1:a-b: Karttojen päällekkäisprojisoinnit (Söderholm 2008/Ramboll Oy)

Liite 2:a-b: Kuninkaan kartaston Hattulaa koskevat sivut

Liite 3: Alueen muinaisjäännökset

Kyläkohtaiset liitekartat 1-7

Hattulan kylätonttien rajojen määrittäminen ja maastoarviointi

Heinäkuu 2009 Leena Lehtinen

1. Johdanto ja lähteet

Tämä Hattulan keskiaikaisten kylätonttien rajojen määrittäminen liittyy Hattulan keskeisten alueiden osayleiskaavan laatimiseen ja on tehty heinäkuussa 2009. Työn tilaaja on Hattulan kunta. Maastotyössä läpikäytiin kentällä keskiaikaiset kylätontit: Katinala, Hurttala, Mierola, Rahkoila, Tenhiälä ja Pekola sekä yhden talon Pappila ja Ventola joista myös on tietoa keskiajalta. Kenttätyössä ei tehty koe-kuoppia, kairauksia eikä niiden yhteydessä menty yksityisiin pihapiireihin. Raportin liitekarttina ovat kylätonttien rajaukset nykyisissä kartoissa ja niihin on myös merkitty se, mitkä alueet maastokäynnin perusteella ovat rakentamattomia. Hattulan kylätonteista useimmat ovat olleet jatkuvasti rakennettuja keskiajalta lähtien, joten niissä ei todennäköisesti ole säilynyt keskiaikaisia rakenteita. Tässä työssä arvioitiin arvokkaimmiksi I luokan suojelukohteiksi Tenhiälän ja Pekolan autoituneet kylätontit ja Rahkoila kylän alue jossa on nykyisin vain muutama talo.

Hattulan kyläen historiallisten karttojen pohjalta tehtiin syksyllä 2008 Ramboll Oy:lle kartta-analyysi joka on liitetty kaavaselostuksiin ja jota on tässä raportissa referoitu pääkohdissa (Lehtinen 2008). Historialliset kartat on tallennettu Kansallisarkistoon (KA) ja osaksi aineistoa on internetissä: vanhimmat kartat eli 1600-luvun maakirjakartat (www.virtuaaliyliopisto.fi/maakirjakartat/). Osa Kansallisarkiston kartoista on myös digitalisoitu internetiin, ks. www.narc.fi. 1600-luvun maakirjakartat löytyvät internetistä (www.virtuaaliyliopisto.fi/maakirjakartat/).

Vuonna 2008 tehtyyn analyysiin liittyy kaksi Dennis Söderholmin/Ramboll Oy tekemää päällekkäisprojisointia historiallisen ajan ja nykypäivän kartoista. Muutoksena syksyn 2008 raportista, tässä raportissa on käytetty muinaisjäännösten numeroinnissa yleisölle syksyllä 2008 avatun Museoviraston kulttuurirekisteriportaalin numeroita, jolloin ne on helppo löytää ko. rekisteristä. Hattulan osalta kaavaluonnokseen merkityt muinaisjäännösten numerot ovat edelleen käyttökelpoisia, koska ko. portaalin numeroinnissa kaksi viimeistä numeroa ovat samat kuin vanhoissa inventointiluetteloissa ja kaavaluonnoksessa. ks. <http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx>

Kyläen historiaa ei tässä sen tarkemmin läpikäydä koska kaavaan on jo tehty Rambollin toimesta 16.6.2009 päivätty osayleiskaava-alueen maisema- ja kulttuuriympäristöselvitys (Ramboll 2009) . Siihen kuuluu Lauri Putkosen maaliskuussa 2009 tekemä arvio rakennetusta ympäristöstä ja mm. kylämiljöistä. Jo aikaisempien arvioiden mukaan edelleen Hurttalan, Mierolan ja Rahkoilan rakennetut kylämiljööt on määritetty valtakunnallisesti arvokkaiksi ja muissa kylissä on runsaasti maakunnallisesti ja valtakunnallisesti arvokkaita rakennuksia (Ramboll 2009: 35-37).

Mainittakoon, että 1776-1805 kartoitettuun "Kuninkaan kartastoon" on merkitty kaava-alueelta nämä samat paikat ja niiden lisäksi vain Herniäisten kartano ja "Saris" (Saari)-niminen talo nykyisen Poransaaren itärannalle. (Alanen-Kepsu 1989: 204). Kopiot Kuninkaan kartastosta ovat tämän raportin liitteenä 3 a-b. Kartta-analyysien perusteella voidaan päätellä, että nämä tässä arvioidut kylät

muodostavat Hattulanselän ympäristön eli kaava-alueen ydinalueen asutuksen perustan jonka juuret ovat rautakaudella. Kartta-analyysissä on huomioitu se, että vesiolot ovat koskien perkauksen takia muuttuneet 1700-1800-luvuilla. Vuosina 1773-74 on perattu Lempäälän koskia jolloin Vanajaveden pinta vesi laski noin 90 cm. Edelleen 18181-19 Tammerkosken, 1819-1824 eri koskien ja vuodesta 1857 alkanut Lempäälän Kuokkalankosken perkaaminen ovat laskeneet Vanajanveden pintaa yhteensä 2-3 metriä noin tasolta 82 m mpy nykyiseen tasoon 79,4 m mpy. (Mikkola 2000: 18).

Tämä vedenpinnan lasku näkyy erityisesti Pekolan autioituneen kylätontin kohdalla joka on nyt yli 100 rannasta. Erikoisuutena mainittakoon Mierolanvirran kuppikivi (rek.nro 82010061) joka on korkeudella 79-80 m eli aikoinaan ollut kuppikivelle erikoisessa paikassa aivan vesirajassa ja voi olla korkeutensa perusteella historialliselta ajalta.

Keskiaikaiset tontit ovat muinaismuistolailta suojeltuja muinaisjäännöksiä ja mikäli maaston ja kartta-analyysin perusteella tonttien alueelta löytyy rakentamattomia alueita, joilla keskiaikaisia rakennelmia on voinut säilyä, ne tulee merkitä kaavaan sm-merkinnällä. Osayleiskaavaluonnokseen on merkitty alueen muinaisjäännökset ja suojellut rakennukset kesän 2008 tilanteen pohjalta. Rekisterin päivityksestä vastaava Museovirasto lisää siihen tässä raportissa määritellyt keskiaikaiset kylätontit ja muut mahdolliset vastikään löydetty muinaisjäännökset.

Kirjalliset lähteet:

Alanen-Kepsu 1989

Timo Alanen ja Saulo Kepsu: Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 505. Helsinki 1989.

Ramboll 2009

Hattulan kunta. Maisema- ja kulttuuriympäristöselvitys. 16.6.2009. Ramboll Finland Oy

Lehtinen 2008

Analyysi Hattulan kartoista. Leena Lehtinen 22.10.2008

Mikkola 2000

Marja Mikkola: Vanajaveden laakson maisemaselvitys. Hämeen ympäristökeskuksen moniste 20/2000.

Mikkola et.al. 2001

Marja Mikkola, Heli Jutila, Lauri Putkonen ja Sirkka-Liisa Seppälä: Vanajanveden laakson maisema, esihistoria, rakennettu kulttuuriympäristö ja luonto. Hämeen ympäristökeskus. Alueelliset ympäristöjulkaisut 245. Hämeenlinna.

Mäntylä 1976

Eero Mäntylä: Hattulan historia. Hämeenlinna 1976.

Saukkonen 1985:

Jyri Saukkonen: Hattulan muinaisjäännösinventointi. Raportti Museoviraston arkistossa.

Seppälä 2001:

Sirkka-Liisa Seppälä: Vanajaveden laakson perusselvitykset. Esihistoriallisten kiinteiden muinaisjäännösten inventointi. Hämeen ympäristökeskuksen moniste 25/2001.

Karttalähteet:

Hattulan kunta. Keskeisten alueiden osayleiskaava. Alustava luonnos. 23.6.2009. Ramboll Oy.

Söderholm 2008 a-b

Dennis Söderholm, Hattulan historiallisten ja nykyisten karttojen päällekkäisprojisoinnit. Ramboll Oy. Tämän raportin liitteenä 1.

2. Hattulan keskiaikaiset kylätontit

Seuraavassa taulukossa on yhteenveto Hattulan kylien 1500-luvun taloluvuista ja siitä milloin ne on ensimmäisen kerran mainittu kirjallisissa lähteissä. Taloluku on vanhimmasta säilyneestä maakirjasta vuodelta 1539, joka nykyisin löytyy Kansallisarkiston (www.narc.fi) verkkopalvelusta "Suomen asutuksen yleisluettelon" nimellä (Mäntylä 1976:96, 149-150).

Kylä	Varhaisin maininta	Taloluku 1539	Kylätontin autoituminen
Katinala	1444	11	edelleen rakennettu, kerrostaloalue kylätontin päällä
Hurttala	1385	10	edelleen asuttu
Mierola	1405	7	edelleen asuttu
Rahkoila	1385	13	edelleen asuttu, kolme taloa ja peltoja. Mahdollisesti säilyneitä rakenteita keskiaikaisesta kylätontista
Pekola	1455	3	autoitunut 1800-luvulla. Nykyisin osaksi metsäsaareke peltojen keskellä
Pappilanniemi	1405		nykyisin kokonaan rakennettu sairaala- ja asuntoalue
Tenhiälä	1447	4	autoitunut 1806, paikalla ollut 70-luvulla purettu vanhainkoti. Nykyisin uimarantana ja metsänä
Ventola	1448	3	edelleen asuttu yhden talon kylä

3. Kyläkohtaiset tarkastelut

3.1. Katalina

läpikäytyt kartat:

kartta 1: Katalinan tankojakokartta 1698, N.Avander sij. H9 7/1-2

kartta 2: Katalina, kartta tankopelloista 1766 Pehr Kjällman sij. H9 7/3, 7/4-5

Kartta 3: Pehr Kjellman 1766, Kartta kotitiluksista sij. H9 7/4-5

liitekartta 1a: Katalinan kylätontti sijoitettuna nykypäivän kartalle

liitekartta 1b: Dennis Söderholmin tekemä päällekkäisprojisointi

Kylätontin koordinaatit

KKJ peruskoordinaatisto:

pohjoisreuna N 677 0059; E 2521769

eteläreuna N 6769747; E 2521909

länsireuna N 6769763; E 2521725

itäreuna N 6769783; E 2522029

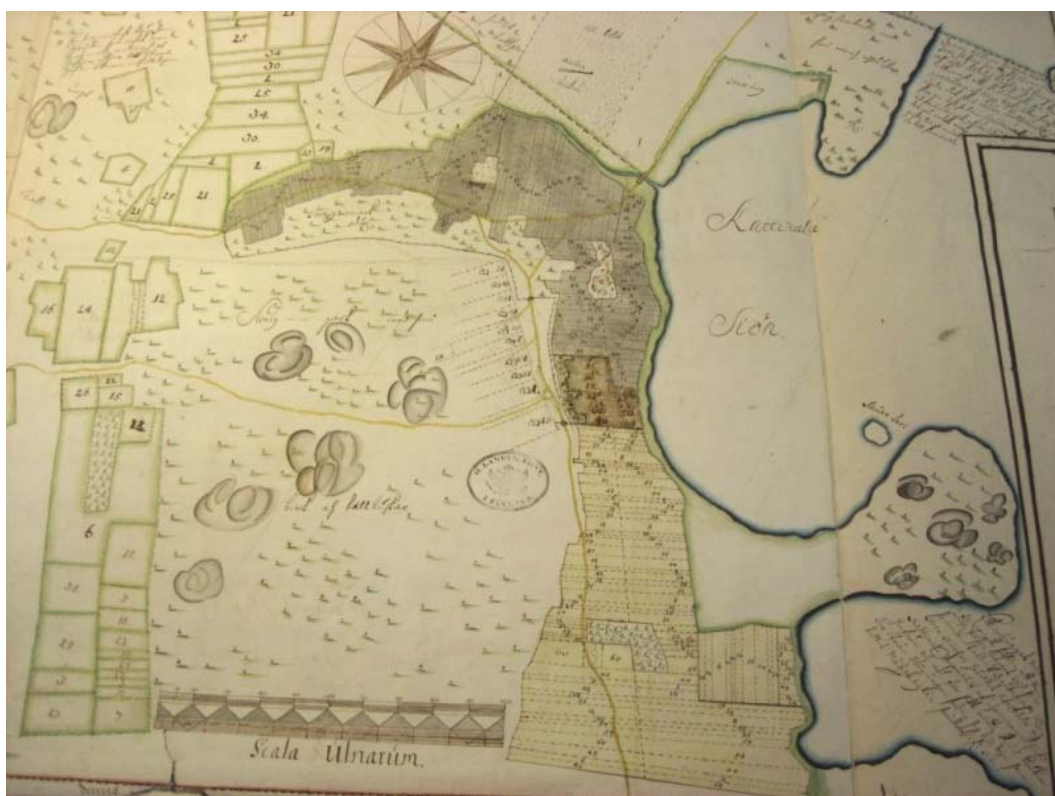
KKJ yhtenäiskoordinaatisto samassa järjestyksessä

6772776/3359663

6772458/3359788

6772482/3359605

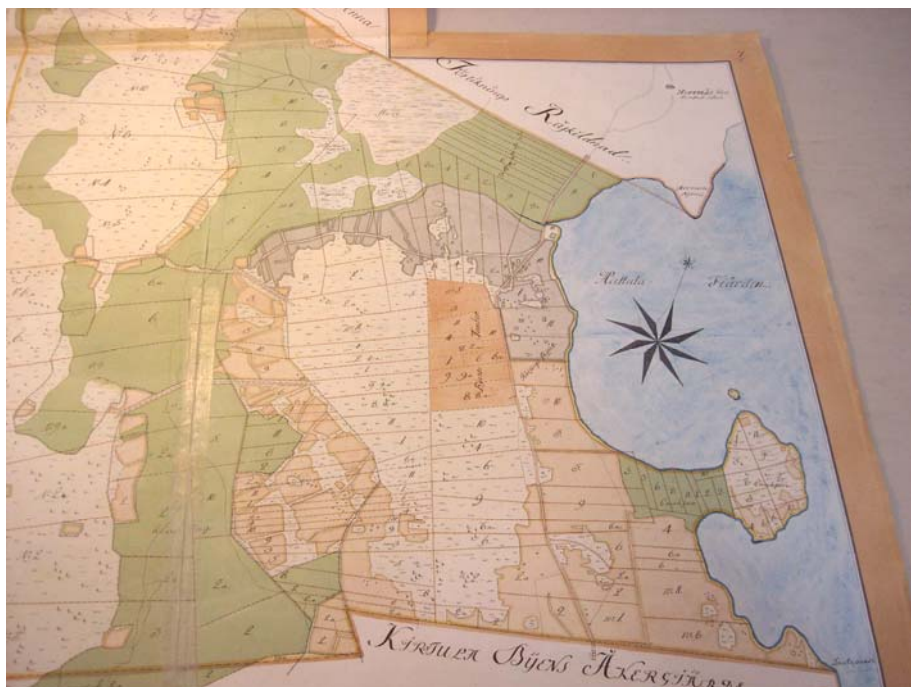
6772488/3359910

kartta 1: Katalinan tankojakokartta 1698, N.Avander sij. H9 7/1-2

Päällekkäisprojisoinnin (Avander 1698 ja nykypäivän kartta; Söderholm 2008a) perusteella vanha kylätontti on nyt Katinalantien länsipuolella pohjois-eteläsuuntaisesti vieläkin peruskartassa näkyvän puron ulottuen pohjoisessa likimain Mäkelän tilan kohdalle (ks. liitekartta 1.). Nykyisin kylätontin alue on rakennettu pientaloilla. Oletettavasti tontin alue on ollut jatkuvasti rakennettu keskiajasta lähtien ja on epätodennäköistä, että arvokkaita kokonaisuuksia keskiaikaisesta kylätontista on säilynyt vaikka pientalojen välissä on metsää ja nurmikkaa. Tien itäpuolella olevat kerrostalot ovat olleet sarkajakopelloilla, joka yllä olevassa kartassa (kartta 1.) on merkitty tumman ruskealla kartan keskelle. Tällä tien itäpuolella Mäkelän talon kaakkoispuolella ja leikkikentän eteläpuolella sijaitsevat muinaisjäännökset (Mäkelä nro 82010065 ja Puotila nro 82010067) ovat merkki alueen rautakautisesta asuinpaikasta joka on todennäköisesti eteläosiltaan tuhoutunut niiden välisen kerrostaloryhmän ja rivitalojen alle. Puotilan muinaisjäännösten ympäristö on pahasti rikkoutunut kerros- ja rivitalojen rakentamisen myötä.

Katinalassa rautakautinen asutus voi olla vielä jäljellä Mäkelän talon eteläpuolisen pellon alueella. Kaavaluonnoksessa tämä pelto oli merkitty AP-merkinnällä ilman maisemallisesti merkittävää viivoitusta. Mäkelän tilakokonaisuus peltoineen on kuitenkin sen verran arvokas ja on mahdollista, että pellon kohdalla on jälkiä rautakautisesta asuinpaikasta, että ehdotan ko. peltoalueen merkintää viivoituksella. Heinäkuussa 2009 kun pelto oli viljalla, sitä ei tutkittu tarkemmin. Pellolla on syytä tehdä muinaisjäännösten kartoitus ennen rakennuslupien myöntämistä.

*Kartta 2: Katinala, kartta tankopelloista 1766 Pehr Kjällman sij. H9 7/3, 7/4-5
Tämän kartan perusteella voidaan löytää kylän maakumpuja ja kiviroykkiöitä joilla voi olla rautakautisia muinaisjäännöksiä*

Kartta 3: Pehr Kjellman 1766, Kartta kotitiluksista sij. H9 7/4-5

Heinäkuussa 2009 tarkastettiin myös Kauksaaren keskiosa missä on rakentamaton alue omakotitalojen keskellä. Saari on erittäin sopiva rautakautisille asutukselle joka on ainakin rannoilla todennäköisesti tuhoutunut tiiviin rakentamisen takia. Saaren keskiosa on syytä jättää rakentamatta tai varata se esimerkiksi leikkipuistoksi.

Arvio Katalinan kylätontin säilyneisyydestä. Katalinan kylätontilla on omakotiasutuksen ansiosta tonteilla runsaasti rakentamatonta puutarhaa ja metsikköjä mikä vuoksi ehdotus rauhoitusluokaksi on II.

Katalinan kylätontilta löytyy nykyisin metsikköä omakotitalojen välistä. Kuva kylätontin eteläosasta kohti pohjoista, oikealla keskiaikaista tietä seuraava nykyinen Katalinantie. Kuva L.Lehtinen 08-2009.

3.2. Hurttala

kartta 1: Geometrinen kartta 1691, Lars Forsell H9 3/1 (internet)

liitekartta 2a: Hurttalan kylätontti sijoitettuna nykypäivän kartalle

liitekartta 2b: Dennis Söderholmin tekemä päällekkäisprojisointi

Kylätontin koordinaatit

KKJ peruskoordinaatisto:

eteläreuna N 6771293; E 2521676

pohjoisreuna N 6771528, E 2521679

länsireuna N 6771462, E 2521554

itäreuna N 6771493; E 2521800

KKJ yhtenäiskoordinaatisto samassa järjestyksessä

6774013/3359626

6774248/3359640

6774188/ 3359512

6774207/3359760

Hurttala, joka on Hattulan keskiaikaisen Pyhän Ristin kirkon viereinen kylä, sijaitsee lähes valtatie 57:n vieressä keskeisellä ja näkyvällä paikalla. Hurttalassa sijaitseva 1300-1400-luvun vaihteessa rakennettu Hattulan Pyhän Ristin kirkko on Hämeen vanhin kirkko. Kirkon pohjoispuolella oleva kuppikivi (Vanha kirkko N 82010063) on merkitty kaavaluonnokseen.

Vuoden 1691 geometriseen karttaan on merkitty kirkon pohjoispuolelle tien molemmin puolin kuusi taloa, kolme tien länsipuolelle ja kolme itäpuolelle. Kirkon kaakkoispuolelle on piirretty erillään seisova Herniäisten kartano. Pellot ympäröivät 1600-luvun lopun Hurttalaa joka puolelta, ja tämän päivän pellot vastaavat 1600-luvun sijaintia erityisesti kirkon luoteis- ja länsipuolella.

Herniäisten kartanosta on jäljellä yksi rakennus uimarannan tuntumassa ja Lauri Putkosen keväällä 2009 tekemästä kaava-alueen inventoinnissa se on merkitty

"maakunnallisesti arvokkaaksi (2)" rakennetuksi ympäristöksi. Kartanon luoteispuolella on talojen välissä rakentamaton alue ja rautakautinen kalmisto puretun navetan kohdalta (Herniäisten kartano 82010064). Uimarannan tuntumassa on myös 1800-luvun tiiliuunin jäännökset (nro 82010074). Erittäin hyvä asia on se, että Herniäisten kartanon luoteispuolinen mäki on jätetty viheralueeksi sekä se, että kaavassa ehdotetaan Pälkäneentien itäpuolisen viljelysmaiseman jättämistä maatalouskäyttöön.

Heinäkuussa 2009 tehdyn maastokäynnin perusteella Hurttalan kylätontista voi olla osia jäljellä risteyksen luoteispuolella (ks. liitekartta 2.). Alue on kuitenkin ollut pitkään rakennettu, joten ehjiä osia kylätontista lienee vähän jäljellä.

Arvio Hurttalan kylätontin säilyneisyydestä. Koska ehjää kylätonttia jäljellä vielä risteyksen luoteispuolella ja miljöö on kirkon takia arvokas, luokka II.

3.3. Mierola

Kartta 1: Hattula Mierola. Kartta ja selitys kylän tankopelloista. Nils Westermarck 1749 sij. H10 1/1

Kartta 2: Kartta ja selitykset tonteista ja kotitiluksista Mierolan ja Pappilan kylissä sekä yhteisistä ulkometsistä Hurttalan kanssa. Olof Rehnström ja Pehr Kjällman 1773-74. sij. H10 1/9-21

liitekartta 3: Mierola sijoitettuna nykypäivän kartalle

Kartta 1: Hattula Mierola. Kartta ja selitys kylän tankopelloista. Nils Westermarck 1749 sij. H10 1/1

Kylätontin koordinaatit

KKJ peruskoordinaatisto:

etelä N 6772570; E 2521187

pohjoinen N 6772770; E 2521165

länsi N 6772616; E 2521119

itä N 6772658; E 2521287

KKJ yhtenäiskoordinaatisto samassa järjestyksessä:

6775312/3359196

6775512/ 3359184

6775361/3359131

6775395/3359300

Mierolanvirran eteläpuolella sijaitseva kylätontti sekä Mierolan betonisilta ja kylätie ovat säilyttäneet keskiaikaisen sijaintinsa. Varhaisin tieto kylästä on 1300-luvun alkupuolelta. Putkosen selvityksen mukaan "Mierolan kylä muodostaa yhä harvinaisen hyvin säilyneen kylämiljöön... Historiallisen kyläkeskuksen ja raitinäkymän säilyttänyt Mierola omaa poikkeuksellisen monipuolisen kulttuurihistorian " (Putkonen 2004: 28-29). Lauri Putkosen maaliskuussa 2009 tekemässä kylä on edelleen määritelty valtakunnallisesti arvokkaaksi kuten myös viisi rakennusta ja sen lisäksi neljä rakennusta maakunnallisesti arvokkaiksi.

Sillan eteläpuolella suurin rakennuskannan muutos on rantaan rakennettu uusi kahvila pysäköintipaikkoineen ja laivalaitureineen. Kahvilan itäpuolella, sillan kupeessa on kyltillä varustettu kuppikivi (nr 82010061), joka sopii nähtävyyshoitteeksi. Muita muinaisjäänöksiä ei tunneta ja mikäli paikalla on ollut rautakautista asutusta – mikä on hyvin mahdollista – on se jäänyt rakennusten ja kahvilan pysäköintipaikan alle.

Betonisillan pohjoispuolinen alue on 1700-luvulla ollut peltoa, mutta nykyään se on tiiviisti rakennettu. Kauniilla paikalla uuden sillan itäpuolella sijaitseva Alhaisten kartano on muodostettu 1600-luvun lopulla Sorkkalan rälssitilasta ja Alhaisten tilasta (Putkonen 2004: 28). Alhaisten nykyisellä paikalla ei ole vuoden 1749 kartassa rakennuksia ja Sorkkala oli yksi Mierolan kylän taloista (Mäntylä 1976: 339). Alhaisten kartanon nykyinen päärakennus on rakennettu vv. 1879-80.

Myös siltojen alta kulkevan kanavan rannat on pengerreretty joten nykyinen rantaviiva ei vastaa vanhan sillan itäpuolella yksityiskohdissa 1700-luvun rantaviivaa. Maasto-olosuhteita verratessa voidaan todeta, että nykypäivän kartassa 82,5 metrin apukäyrä vastaa Mierolansalmen etelärannalla vuoden 1749 rantapenkkaa. Vuoden 1749 karttaan kylän itäpuolelle merkitty kapea niemi on nyt uuden sillan eteläpenkka.

Vuoden 1749 karttaan kylän eteläpuolelle peltosaarekkeeseen merkityt pienet rakennukset ovat nyt Kirkkotien eteläosan kohdalla missä on nykyisin uudisrakennusta. Kirkkotie seuraa keskiaikaista Pyhän Ristin kirkolta tulevaa tietä, vaikka nykyisin valtatiet katkovat sen useasta kohdasta.

Mierolan kylän eteläpuoliset pellot valtatie 57:n itäpuolella sekä myös itäosan Majaniemi ovat säilyneet peltolina nykyaikaan saakka. Sen sijaan Mierolan länsiosan pellot ovat nykyisin Hattulan keskustaajaman, Parolan rakennuskannan peitossa. Laivalaiturilta länteen Olavintielle johtava tie seuraa 1700-luvun linjausta. Sen länsipäässä ja Teollisuustien pohjoispuolella sijaitseva rakentamaton mäki on sama peltojen keskellä oleva mäki, joka näkyy vuoden 1749 kartan luoteisnurkassa samanlaisena rakentamattomana mäkenä.

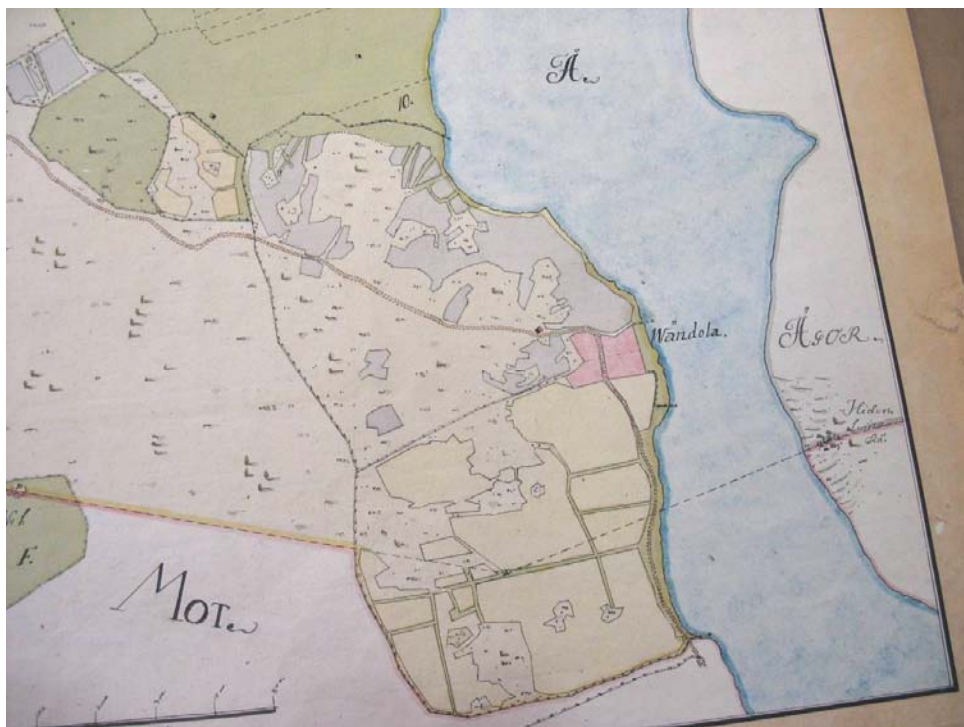
Maastokäynnin perusteella Mierolan kylätontti on pysynyt jatkuvasti rakennettuna 1600-luvulta saakka. Rakentamatonta aluetta on lähinnä kesäkahvilan pohjoispuolella sijaitsevan maatilan pelloilla ja pihapiirien yhteydessä. On kuitenkin todennäköistä, että keskiaikainen kylätontti on jatkuvan rakentamisen alla pahoin tuhoutunut joten sen suojeluluokitukseksi ehdotetaan III. Rannassa kuppikiven ympärillä mahdollisesti ollut muinaisjäännösalue, joka tosin sijaitsee rautakautiseen rantaviivaan nähden erittäin alhaalla, on aivan kiven lähiympäristöä lukuun ottamatta todennäköisesti tuhoutunut tien alle.

Mierolan kylätontin eteläosaa pohjoisesta vanhalta sillalta kuvattuna. Kuppikivi on kuvassa vasemman reunan koivujen keskellä, kahvila oikealla. Kuva L.Lehtinen 07/2009

3.4. Ventola

Kartta 1: Tiluskartta ja selitys, Olof Rehnström 1773, sij. H10 15/1
liitekartta 4: Ventola sijoitettuna nykypäivän kartalle

Kartta 1: Tiluskartta ja selitys, Olof Rehnström 1773, sij. H10 15/1

koordinaatit:

KKJ peruskoordinaatisto

eteläreuna N 6772998; E 252890

pohjoisreuna N 6773068; E 2520866

länsireuna N 6773098; E 2520928

itäreuna N 6772990; E 2520814

KKJ yhtenäiskoordinaatisto samassa järjestyksessä:

6840565/2769262

6775824/3358898

6775851/3358962

6775748/ 3358843

Ventolan rustholli, joka näkyy hyvin Mierolan sillalta ja sillankorvan uuden kahvi-
on pihalta, on hyvin säilynyt arvokas kokonaisuus, joka on arvioitu valtakunnalli-
sesti arvokkaaksi rakennetuksi miljööksi. Ventolan kylä mainitaan ensimmäisen
kerran vuonna 1448 ja se on ollut ainakin keskiajalta lähtien asuttu. Kylästä
muodostettiin 1600-luvun alussa rustholli. Nykyinen vuonna 1911 rakennettu
päärakennus ja pihapiiri ovat samalla paikalla kuin 1700-luvun kartassa.

Ainoaan Ventolasta käytössä olevaan karttaan (Rehnström 1773) on merkitty
vain pihapiiri, ei rakennuksia, mutta sen sijainnin perusteella voidaan todeta, että
kylätontti on pysynyt samalla paikalla satoja vuosia. Peltoaloissa on pieniä muu-

toksia mutta olennaista on se, että talon eteläpuoliset pellot ja tilan läpi kulkeva tie ovat säilyneet viljelyskäytössä meidän päiviin saakka, yli 200 vuotta.

Eero Mäntylä toteaa Hattulan historiassa, että Ventola "kuuluu ilmeisesti Hattulan nuorimpiin kyliin. Vieraiden kylien lukuisat niittyomistukset Ventolan alueella voivat merkitä sitä, että tämä alue oli Lehijärven ympäristön asukkaille kauttakulupaikkana Vanajaveden rannalle, ja siitä edelleen koillisille erämaille" (Mäntylä 1976: 363). Ventolan tilalta ei tunneta muinaisjäännöksiä eikä sitä ole merkitty 1600-luvun karttoihin mikä voi johtua siitä, että se oli 1600-luvulla useita kertoja veronmaksukyvyttömänä ja välillä ilman asukkaita (Mäntylä 1976: 363).

Sijaintinsa perusteella Ventolalla voi kuitenkin olla rautakautisia muinaisjäännöksiä joten siellä on syytä tehdä muinaisjäännösinventointi mikäli rakentamista suunnitellaan. Nykyisen alue on yksityisen maatilan hyvin hoidettua pihapiiriä laajoine nurmikenttineen. Ventolan suojelumerkinnäksi sen perusteella ehdotetaan II.

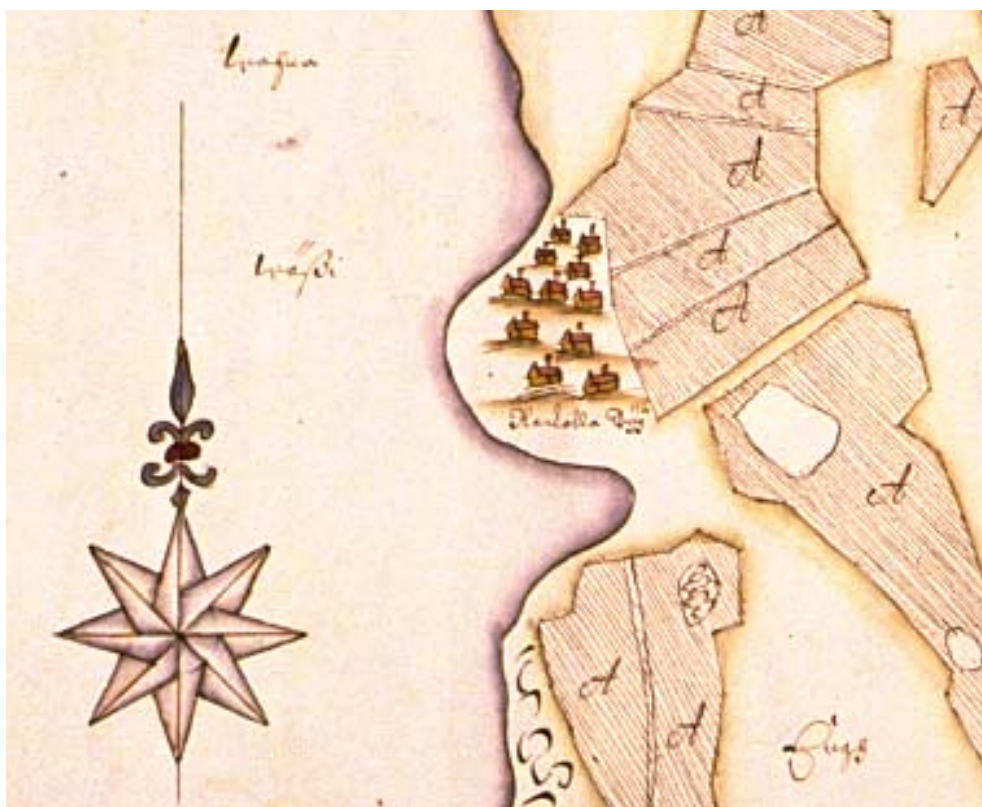
3.5. Rahkoila

kartta 1: Lars Forssell, tiluskartta ja selitys 1693, H 10 7/1-2 (internet)

kartta 2: Tiluskartta ja selitys (Anders Lindh) 1770, sij. H10, 7/3-26 (osa isosta kartasta)

kartta 3: Charta över Rahkola byns inägor. Olof Rehnström 1768, sij. H10, 7/3-26

liitekartta 5: Rahkoilan kylätontti sijoitettuna nykypäivän kartalle

kartta 1: Lars Forssell, tiluskartta ja selitys 1693, H 10 7/1-2 (internet)

kartta 3: Charta över Rahkola byns inägor. Olof Rehnström 1768, sij. H10, 7/3-26

koordinaatit 1768 kartan perusteella:

KKJ peruskoordinaatisto

eteläreuna N 6773754; E 2521027

pohjoisreuna N 6774148; E 2520787

länsireuna N 6773976; E 2520649

itäreuna N 6774010; E 2520921

KKJ yhteisnaiskoordinaatit samassa järjestyksessä

6776502/3359091

6776907/3358869

6776741/3358723

6776763/3358997

Rahkoila on yksi Hattulan vanhimpia ja aikoinaan pitäjän suurin kylä. Siellä oli vuonna 1539 yhteensä 11 kruunulle veroa maksavaa taloa, joten se oli Hattulan suurin kylä uuden ajan alussa. Mäntylän mukaan myös sen asema neljänneskunnan keskuksena viittaa siihen, että sillä on pitkä kehitys takanaan. On melko varmaa, että Rahkoilan kaikki talot olivat jo keskiajalla olemassa (Mäntylä 1976: 351). Tänä päivänä Rahkoilan rakennettu kylämiljöö on arvioitu valtakunnallisesti arvokkaaksi. Nykyisin kylätontin alueella on pystyssä neljä rakennusta, joista läntisin, v. 1906 rakennettu Niemelän päärakennus on likimain samalla paikalla kuin läntisin talo v. 1768 kartassa. Myös em. peltoaukeat ja vanhat kylätiet ovat suo-

raa jatkoa 1600-luvulta, ja ne tulisi säilyttää avoimena. Rahkoilan kylätontin alueelta ei tunneta rautakautisia muinaisjäänöksiä, joskin kylän sijainti ja keskiaikaiset juuret viittaisivat, että alue on asutettu jo rautakaudella. Rahkoilan kylän ranta on alavaa ja siinä näkyy Vanajaveden pinnan laskut 1700-1800-luvuilla.

Em. kahden kartan teon välillä v. 1773-74 pintaa laskettiin 90 cm eli Rahkoilasa 82,5 metrin käyrästä noin 81 metriin. Näin ollen v. 1693 kartoissa näkyvä kylän ranta on nykyisen 82,5 m apukäyrän korkeudella. Myöhemmän kartan mukaan 1700-luvun lopun kylä on käyttänyt rantoja niittyinä ja asutus on edelleen sijainnut 82 metrin yläpuolella. Vuoden 1768 tarkka kartta niemen eteläpuolella näyttää, että tällä kohtaa ranta on ollut jyrkempi ja lähellä nykyistä 80 metrin käyrää. Eli tässä alempana rajaviiva on vedetty 80-metrin käyrän mukaan, niemellä 82,5 mukaan.

Rahkoilan kylätontin rajauksen määrittelyssä kylätontin itä- ja etelärajan vetäminen on hieman hankalaa, koska jos vertaa vuosien 1693 ja 1768 karttoja, on jälkimmäisessä asutus alkanut levittäytyä rantaa pitkin etelämmäksi. Vanhemmasta kartasta saa sen kuvan, että koko 11 talon kylä olisi tiivis ryhmäkylä vain niemen alueella. Rahkoilan isojako toimitettiin vuosina 1771-1775 (Mäntylä 1976: 430), joten vuoden 1768 kartta kuvaa maisemaa ennen sitä. Tässä arvioinnissa oletetaan, että keskiaikainen kylätontti on keskittynyt niemelle ja asutus on levittäytynyt 1700-luvulla etelämmäksi. Sen vuoksi tässä on tehty kylätontille kaksi rajaus: 1) arvio v. 1693 kartan pohjalta luonnonolosuhteet huomioiden ja 2) rajaus tarkkan v. 1768 kartan perusteella.

Näiden arvioiden ja vertaamalla nykymaisemaan on helppo todeta, että Rahkoilan keskiaikainen kylätontti on alkanut osaksi autioitua jo 1600-1700-lukujen vaihteessa ja mikäli pellot ovat vallanneet niemen, on todennäköistä että keskiaikaisia rakennelmia voi niiltä löytyä. Maastokäynnin perusteella niemen pohjoisranta on metsää ja kylätontin alueella on pitkään ollut vain nyt pystyssä olevat rakennukset. Sen perusteella Rahkoilan kylätontin suojeluluokitus olisi "vahva II" eli sieltä voidaan olettaa löytyvän jatkuvasti asutetuista Hattulan kylistä eniten keskiaikaisia rakenteita.

Rahkoilan koulun takaiselta ja nyttemmin uusien omakotitalojen reunustamalta, kaavassa Is-alueeksi merkityltä Kettumäeltä tunnetaan todennäköisesti historiallisen aikaan kuuluvia peltojen raivausröykkiöitä ja myös perimätietoa "aarnivalkeista" (nro 82010059). Kettumäki on merkitty kaavaluonnokseen sm-merkinnällä mutta on hyvä tarkistaa alueen rajaus koska museoviraston rekisteriportaalissa on mainittu paikalla olevan kuusi röykkiötä joita kaikkia ei löytynyt kesän 2008 maastokäynnillä. Uusien omakotitalojen takana sijaitseva kivikkoinen mäki ei tosin sovellu hyvin rakentamiseen jolloin laajempi suoja-alue on mahdollista.

Rahkoilan kylätonttia kuvattuna lännestä Niemelän pihalta itään nyt asumattoman niemen keskimmäisen talon suuntaan. Kuva L.Lehtinen 07-2009

3.6. Pappilanniemi

kartta 1: Pappilan ja Mierolan kylät kartta ja selitys, tontti ja rintamaista sekä näiden ja Hurttalan kylän yhteisestä ulkometsästä. (Charta öfver Mierola med Prästegårdens Hem Ägor). Pehr Kjällman 1773-1780. Sijainti Mierolan kylän kohdalla sij. H10 1/9-21.

kartta 1: Pappilan ja Mierolan kylät kartta ja selitys, tontti ja rintamaista sekä näiden ja Hurttalan kylän yhteisestä ulkometsästä. (Charta öfver Mierola med Prästegårdens Hem Ägor). Pehr Kjällman 1773-1780. Sijainti Mierolan kylän kohdalla sij. H10 1/9-21.

Pappilanniemi on ollut kirkkoherran virkatalon paikkana 1300-luvulta 1950-luvulle saakka. Paikalla on edelleen vanha valtakunnallisesti arvokkaaksi luokiteltu pappilan päärakennus karttojen perusteella on likimain samalla paikalla kuin 1773 kartassa.

Nykyisin Pappilanniemi on tiiviisti 1950-luvun lopulta rakennettu sairaalakokonaisuus, jolle johtavan tien varteen on 2000-luvulla rakennettu uusia rivitaloja ja niemen itäosaan omakotitaloja. Niemelle vievän tien eteläpuolella, uusien rivitalojen viereisellä peltosaarekkeella on rautakautinen kuppikivi, polttokalmisto ja röykkiö, jotka on merkitty peruskarttaan ja kaavaluonnokseen muinaisjäännösmerkillä (nro 82010060). Saukkosen inventoinnissa mainitaan lisäksi tieto, että noin vuonna 1960 räjäytetty kuppikivi olisi ollut nykyisen sairaalan päärakennuksen paikalla.

Pappilanniemellä ei ole historiallisten lähteiden perusteella koskaan sijainnut kylää vaan ainoastaan pappila, jonka tilusten kaupasta on maininta vuonna 1405. Mäntylän mukaan pappilan tilusten järjestely on tapahtunut vuosina 1370-84. Pappilan tilusten osto Mierolan kylästä kautta aiheutti pitkiä riitoja jotka näkyvät

vielä 1600-luvun tuomiokirjoista. (Mäntylä 1976:271). Tämän perusteella niemen rautakautinen asutus ei jatkunut kyläasutuksena keskiajalla eikä näin ollen paikalla ole kylätonttia. 1900-luvun alun kartassa näkyy pappilan rakennus nykyisellä paikallaan ja muutama muu rakennus niemen keskiosassa. Pappilan laaja puutarha oli sen ympärillä sairaalan rakentamiseen saakka. (Mikkola 2000:84-85, jossa 1900-luvun alun kartta).

Alueen muinaisjännökset on merkitty sm-merkinnällä. Mikäli Pappilanniemen uudisrakentaminen jatkuu, on hyvä tehdä tarkempi muinaisjännösinventointi niemen itäpuolen pelloilla ja tietenkin nykyisen rautakausion kalmiston ympärillä.

3.7. Pekola

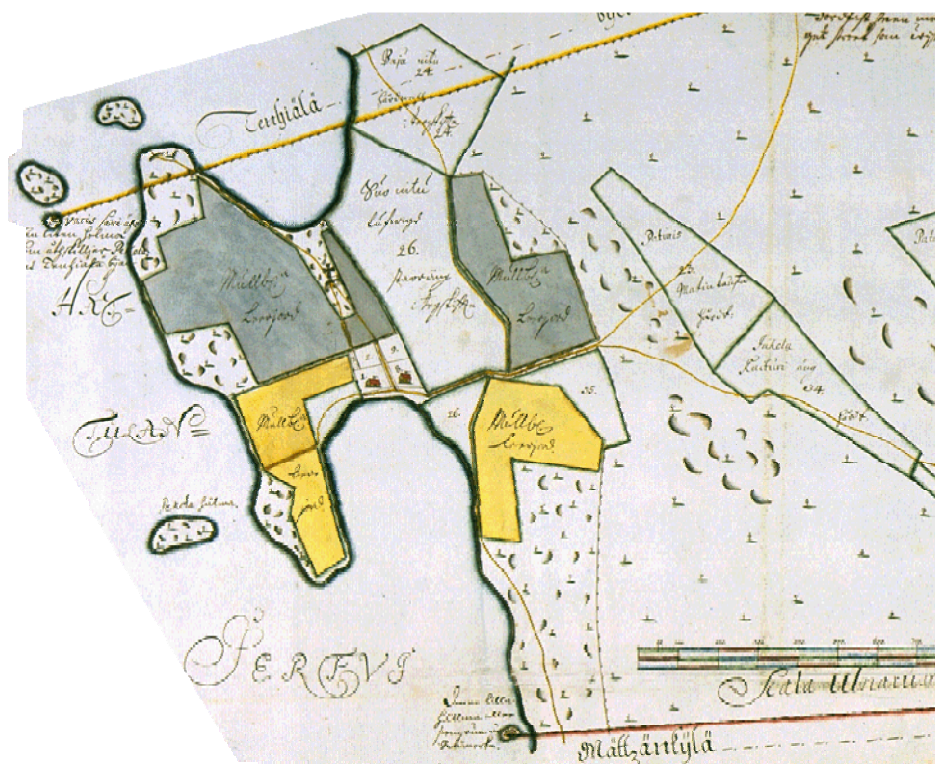
*lailla suojeltu keskiaikainen kylätontti – tarkempi projisointi suuremmissa mitakaavassa ks. liite 6b

kartta 1: Tiluskartta ja selitys. Nils Avander 1702, sij. H10 3/1-2, (internet)

kartta 2: Pekola bys bröstmärk, Pehr Kjällman 1761 sij. H10 3/7-9

liitekartta 6a: Pekolan kylätontti sijoitettuna nykypäivän kartalle

liitekartta 6b: lähikuva Dennis Söderholmin tekemästä päällekkäisprojisoinnista

kartta 1: Tiluskartta ja selitys. Nils Avander 1702, sij. H10 3/1-2, (internet)

kartta 2: Pekola bys bröstmärk, Pehr Kjällman 1761 sij. H10 3/7-9

koordinaatit ilman tuulimyllykalliota:

KKJ peruskoordinaatisto

eteläreuna N 6770928; E 2523361

pohjoisreuna N 6770832; E 2523347

länsireuna N 6770850; E 2523263

itäreuna N 6770882; E 2523393

KKJ yhtenäiskoordinaatit samassa järjestyksessä

6773571/3361293

6773476/3361275

6773498/3361192

6773524/ 3361323

Pekolassa on jäljellä muinaisjännökseksi luokiteltava autoitunut keskiaikainen kylätontti Santin tilan länsipuolella, jonka lähellä on myös Kiviniemen varhaismetallikautinen asuinpaikka (nro 82010071). Alueella on lisäksi kaksi rautakautista asuinpaikkaa (nro 82010077 ja 82010078). Nämä on merkitty kaavaluonnokseen.

Saukkosen inventoinnin (1985) mukaan metsikössä on runsaasti pellonraivauksessa syntyneitä rökkiöitä, jotka voivat olla keskiaikaisia tai jopa sitä vanhempia. Vanajaveden kulttuuriselvityksessä alue on merkitty esihistoriallisesti merkittäväksi kulttuuriympäristöksi (Mikkola et al. 2001: 77). Perusteena mm. se, että alueella on asutusjatkuvuudesta kertova rautakautinen ja keskiaikainen asuinpaikka. Löydöt kertovat, että koko niemi on ollut pitkään asuttu. Tänä päivänä Pekolan autoitunut kylätontti on Santin tilalta länteen menevän tien mutkassa, 82,5 metrin korkeuskäyrällä noin 250 m pohjoiseen rannasta.

1760-luvun jälkeen Pekolan eteläpuolinen lahti on kuivunut vedenpinnan laskun seurauksena ja otettu viljelyskäyttöön. Kyseinen lahti on merkitty 1761 karttaan kaislikkoisena matalana lahtena. Kylätontin pohjoispuolella olevalla mäellä on vuonna 1702 ollut tuulimylly. Sama kylätontti näkyy vielä 1780-luvun kuninkaan-kartastossa. Paturin talo on nykyisen Santin talon paikalla. Santti on arvioitu valtakunnallisesti arvokkaaksi rakennusryhmäksi.

Pellot ovat pääosin samoilla paikoilla kuin 1700-luvulla. Kuten Mikkola et.al. (2001: 77-79) toteaa, ovat läheiset Ellilän ja Metsänkylän kartanoiden miljööt kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokkaita, vaikka Ellillä on rakennettu karttojen teon jälkeen.

Heinäkuussa 2009 tehdyn maastokäynnin perusteella kylätontin paikka on säilynyt rakentamattomana peltona metsäsaarekkeen pohjoispuolella. Samoin metsäinen kallionyppylä, missä on aikoinaan ollut tuulimylly, oli säilynyt rakentamattomana ja ne on helppo paikantaa karttojen perusteella. Ranta-alueita aina Ellilään saakka on merkitty ls-alueiksi ja kaavamerkinnässä alueella on oikeutetusti suojelumerkinnot.

Alueen säilyneisyyden ja muinaisjäännösten takia kylätonttia ehdotetaan 1-luokan kohteeksi.

Mikäli alueelle suunnitellaan rakentamista, tulee laajemmalla alueella tehdä tarkka muinaisjäännösinventointi esihistoriallisten alueiden määrittelyä ja rajaamista varten.

Pekolan kylätontti kuvan keskellä metsikön oikealla puolella ja siitä oikeaan heinäkuussa 2009. Kuva otettu suoraan idästä, Santin tilalta tulevalta tieltä, joka on samalla paikalla kuin v. 1702 kartassa. Tie tekee jyrkän mutkan heinäpaalien suuntaan. Kylän talojen paikka on sijainnut paalien ja metsikön välissä. Tie jatkuu rantaan entisen tuulimyllykallion ohi seuraten 1700-luvun linjausta. Kuva L.Lehtinen 07-2009.

3.8. Tenhiälä

*lailla suojeltu keskiaikainen kylätontti – tarkempi projisointi suuremmissa mitakaavassa ks. liite 7b.

kartta 1: Tiluskartta ja selitys rintamaista. Nils Avander 1699. H10 11/1-2

liitekartta 7a: kylätontti tämän päivän kartalla

liitekartta 7b: Dennis Söderholmin tekemä päällekkäisprojisointi

kartta 1: Tiluskartta ja selitys rintamaista. Nils Avander 1699. H10 11/1-2 (internet)

Koordinaatit:

KKJ peruskoordinaatisto

Eteläreuna N 6771637; E 2522918

Pohjoisreuna N 6771801; E 2522934

Länsireuna N 6771675; E 2522808

Itäreuna N 6771719; E 2522964

KKJ yhtenäiskoordinaatisto samassa järjestyksessä

6774300/3360883

6774463/3360907

6774343/3360775

6774380/3360933

Kuten Vanajaveden kulttuuriselvityksessä todetaan, Tenhiälän keskiaikainen kylätontti sijaitsi vielä kuninkaankartaston tekemisen aikaan 1780-luvulla nykyisen uimarannan kohdalla Poransaarenlahden itärannalla. Nykyisen Ahlbackan kartanon perustana oli tällä kylätontilla vuoteen 1806 saakka sijainnut Eerolan ratsutila.

Tänä päivänä Tenhiälän niemen kärjessä on yleinen uimaranta ja sen itäpuolella korkeahko mäki. Sen päältä löytyy 1950-70-luvuilla paikalla olleen vanhainkodin kivijalkaa ja vierestä rehevä lehtimetsä, jossa on arvokkaita kulttuurikasveja (Mikkola et.al. 2001: 85-86). Vanhainkoti on merkitty vielä 1960-luvun peruskarttaan. Alueelta on etsitty kadonneen kylän kivijalkoja sekä kesäkuussa 2008 että heinäkuussa 2009 ilman tulosta koska alue on poikkeuksellisen rehevää. Niiden olemassaolosta on mainittu 2000-luvun alun kulttuurimaisemaintentoinneissa (Mikkola 2000:81).

Tenhiälän kylään kuuluva läheinen Poransaari on nykyisin tiiviisti rakennettua uutta omakotiasutusta. Sen nyk. leikkipuiston kohdalla, po. uimarantaa vastapäätä lahden takana on rautakautisia röykkiöitä (kohde nro 82010079). Vuoden 1699 kartassa tällä kohdalle on merkitty kiviröykkiöitä. Kuninkaan kartastoon on myös Poransaaren itärannalle merkitty Saaren talo jonka paikalla on nyt uudisrakentamista. Mäntylän mukaan Saaren kylässä (nyk. Poransaari) oli 1550-luvulla kaksi taloa, jotka olivat 1500-1600-luvuilla jatkuvasti autioina. Niistä pienemmästä perustettiin 1630-luvulla ratsutila joka 1670-luvulla muodosti kolmen talon Kattilan ratsutilan, johon kuului Saaren kahden talon lisäksi yksi talo Tenhiälästä. (Mäntylä 1976:354).

Tänä päivänä uimarannalle menevä tie Poransaaren tiestä erottuaan noudattaa vanhaa kylätontille menevää tietä joka on merkitty, kuten paikalla ollut Seppälän talo, 1800-luvun lopun venäläiseen topografikarttaan. Mikkolan mukaan vielä 1950-luvun ilmakuvissa näkyy rannan tuntumassa pihapiiri ja jäänteitä toisesta. Tie on vielä 1950-luvulla kulkenut vanhan kylätontin kautta. (Mikkola 2000:80-81).

Tenhiälän kylätontin rajauksessa on huomioitu vedenpinnan lasku 1700-1800-luvuilla eli nykyinen 82,5 m käyrä on vastaa 1699 rantaviivaa. Rannoiltaan jyrkällä Poransaarella vedenpinnan muutos ei ole muuttanut saaren länsirantaa. Poransaaren kohdalla Söderholmin tekemä päällekkäisprojisointi on paikkansapitävä. Sen sijaan mantereen puolella vuoden 1699 kartassa lienee mittausvirhe. Kartan pohjoisnuoli osoittaa suoraan nykyiseen karttapohjoiseen joten projisointi nykykartalle on helppoa. Uimarannan takana oleva jyrkkäreunainen niemi (85 m mpy) on kuitenkin ollut kuivalla maalla jo 1600-luvulla ja on todennäköistä, että karttaan merkitty kylä on sijainnut tällä niemellä eikä sen eteläpuolisella alueella joka on tuolloin ollut veden alla. Näin ollen kylätontin määrittelyssä on arviointia painotettu luonnonolosuhteisiin ja 82,5 metrin käyrään.

Alueen rakentamattoman keskiaikaisen kylätontin takia alueen suojeluluokka on I. Kaavaluonnoksessa tulee SM-alue olla laajempi. Alue on merkitty virkistyskäyttöön.

Alueen uudisrakentaminen edellyttää tarkkaa muinaisjäännösinventointia Pekolan tapaan. Jäännöksen sijainti mahdollistaa kylätontin esittelyn esim. opastetauluin ja maastokierroksin.

Tehniälän uimarannan itäpuolen rehevässä lehtimetsästä löytyy vanhainkodin kivijalkaa lehtipuiden keskeltä. Kuva L.Lehtinen 07-2009

4. Yhteenveto

Karttojen läpikäynnin perusteella havaittiin vanhimpien karttojen perustella Hattulan maisemarakenteesta se, että Tenhiälää ja Pekolaa lukuun ottamatta nykyinen kyläasutus on keskiaikaisten kylien paikalla. Nykyiset kyläraitit vanhoine puutaloineen muodostavat idyllin, joka sijainniltaan on helppo markkinoida keskiaikaisen kyläasukituksen suoraksi jatkumoksi. Kaava-alueella on myös paljon aukeaa peltoalaa joka on hyvä säästää avoimena koska esim. Hurttalan länsipuolella ne luovat keskiaikaisen kirkon länsipuolelle hyvän "suojavyöhykkeen" joka havainnollistaa maanviljelyskylien kehitystä ulkopuolisillekin.

Keskiaikaisia, autioituneita kylätontteja on kaava-alueella kaksi, Tenhiälä ja Pekola. Niiden lisäksi erityisesti Rahkoilan kylän alueelta voi keskiaikaisen asutuksen jälkiä vielä löytää. Katalan, Mierolan ja Hurttalan on rakentaminen todennäköisesti tuhonnut suurimman osan keskiaikaisista muinaisjäännöksistä. Papinniemen ja Ventolan talojen osalta jälkimmäinen on paremmin säästynyt rakentamiselta.

Muinaisjäännöksiä on Hattulasta inventoitu hyvin ja maatalouskäytössä olevilta alueilta myös irtolöydöt tulevat hyvin esiin, jos niistä ilmoitetaan museoviranomaisille. Näin olleen voimme lähteä siitä olettamasta, että suurin osa ja tärkeimmät esihistorialliset kohteet kaava-alueelta ovat tiedossa ja selvityksessä mainitut alueet muodostavat keskittymät, joilla muinaisjäännösten suhteen on oltava erityisen tarkkana. Tämä tulee huomioida mm. Poransaaren asemakaavan laajennuksessa, joka eteläosaltaan näyttää menevän Tenhiälän keskiaikaisen kylätontin päälle.

Hattulanselän molemmin puolin kiertävä kylätie (vaikka täällä ei se enää ole Hämeen härkätie) oli se selvästi se tekijä, jota seuraamalla koko keskiaikainen mai-

sema avautuu. Vanhat tiet ovat hämmästyttävän hyvin säilyneet nykypäivän kulkuteinä, ja niitä seuraamalla asukas ja kävijä löytävät Hattulan historian.

Analyysin perusteella kylätiet muodostavat Hattulan vanhan kulttuurimaiseman ytimen, ja niiden tulee ehdottomasti säilyä eräänlaisena elämänvirtana. Hattulan asumisen keskiaikainen – jo rautakaudesta lähtenyt – perusta ovat nauhana vetä myötäilleen kylätien varrella olleet pikkukylät ja niitä ympäröivät pellot ja niityt, jotka kaikki ovat nykyisin peltoja. Tämä ihmisen mittainen asumisrakenne on vieläkin nähtävissä ja on hyvä, jos kaavoitus ottaa sen lähtökohdakseen. Onneksi Parolan taajama on rakennettu entiselle ”joutomaalle” eikä kylien päälle, jolloin se voi elää omaa elämäänsä kauempana kulttuurimaiseman ydinkohdista.

Hattulan osalta on hyvä suosia kaksijakoista kaavoitusajattelua: vanhat miljööt pidetään pieninä kylinä ja ympäröivät pellot säilytetään. Uusi taajama saa kasvaa erillään, koska se on dokumentti 1970-luvulla alkaneesta uudisrakentamisesta. Myös Hattulanvirran itäpuolella entisiin metsiin suunnittelut asemakaavan laajennukset ovat keskiaikaisen asutuksen ulkopuolella.

Kiitos alueen hyvien luonnonolosuhteiden ja isojen tilojen, Hattulan pellot ovat säilyneet poikkeuksellisen hyvin avoimena ja viljeltynä. Ne seuraavat pääosin keskiaikaisia peltoja, eikä muulle Suomelle tyypillistä peltojen metsittymistä tai rakentamista juurikaan näy. Ainoa rakentamisella 1970-90-luvuilla tuhottu pelto-alue, jonka vaurio mainitaan mm. ympäristöministeriön valtakunnallisesti arvokaiden alueiden kuvauksessakin, on Katinalan kylätien itäpuolinen ja Pälkäneentien välinen uudehko asutusalue kerrostaloineen.

Pyhän Ristin Kirkko on valtakunnallisesti todella arvokas ja ansaitsisi nykyistä paremman markkinoinnin, koska kauempaa tuleva matkailija ei välttämättä sitä tunne. Kirkko voisi olla lähtökohtana Hattulan keskiaikaisen maiseman ja kylätien matkailulliselle hyödyntämiselle. Toinen keskuspaikka voisi olla Mierolan sillankorvan kesäkahvila, koska sinne pääsee myös vesitse ja on kesällä todella suosittu paikka.

Alueella on muutamia 1700-luvulta saakka sijaintinsa säilyttäneitä maatalousmiljöitä, kuten Ventolan rustholli, Rahkoila ja 1800-luvuilla rakennetut kartanot Alhainen, Ellilä, Ahlbacka ja Metsänkylä sekä joukko maalaistaloja, jotka on mainittu Mikkola et.al ja Putkosen selvityksissä. Niiden merkitystä vahvistaa tässä kartta-analyysissä saatu tulos niiden miljöön pitkästä säilymisestä nykypäivään saakka. Kokonaisuutena Hattula on Suomen oloissa ainutlaatuinen kunta missä maisemassa on jäljellä rikas, harvinaisen hyvin säilynyt historiallinen jatkuvuus yhdistyneenä moderniin, luonnonläheiseen asumiseen.

Liite 1a-b. Karttojen päällekkäisprojisoinnit 1600-luvun geometrinen karttojen ja nykypäivän karttojen kesken. Dennis Söderholm/Ramboll Oy, 2008. Kartat voi klikata suuremmiksi. Näiden yksityiskohtia kyläkoh- taisten karttojen yhteydessä.

1600-luvun kartoista lähteinä käytetty:

Katinala: Katinalan tankojakokartta 1698, N.Avander sij. H9 7/1-2

Hurttaala: Geometrinen kartta 1691, Lars Forsell H9 3/1 (internet)

Rahkoila: Lars Forssell, tiluskartta ja selitys 1693, H 10 7/1-2 (internet)

Pekola: Tiluskartta ja selitys. Nils Avander 1702, sij. H10 3/1-2, (internet)

Tenhiälä: Tiluskartta ja selitys rintamaista. Nils Avander 1699. H10 11/1-2 (internet)

Liite 2a-b. Alanen-Kepsu (1989) Kuninkaan kartaston Hattulaa esittelevät karttasivut

Liite 3: Tarkastelualueen kiinteät muinaisjäännökset Museoviraston museoverkon perusteella elokuussa 2008. Rekisteriin on lisätty sen jälkeen tässä raportissa esitellyt keskiaikaiset kylätontit. Rekisteriä päivitetään jatkuvasti. Lähde:

<http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx>

Ensimmäisen sarakkeen numerosarjan viimeiset numerot vastaavat Mikkola et.al 2001 julkaisun ja Seppälän (2001) kohteiden numerointeja. Tämän raportin tekstissä viitatus, vanhojen kylien alueelle tulevat muinaisjäännökset on merkitty tähdellä (*). Kohteiden tarkemmat kuvaukset löytyvät em. rekisteriportaallista ja Seppälän (2001) ja Saukkosen (1985) inventointikertomuksista. Tiivistetyt kohdekuvaukset karttoineen on myös Vanajaveden kulttuuriympäristöselvityksessä (Mikkola et.al. 2001).

kunta: Hattula, laji: kiinteä muinaisjäännös

tulos 96 kpl

Hattula

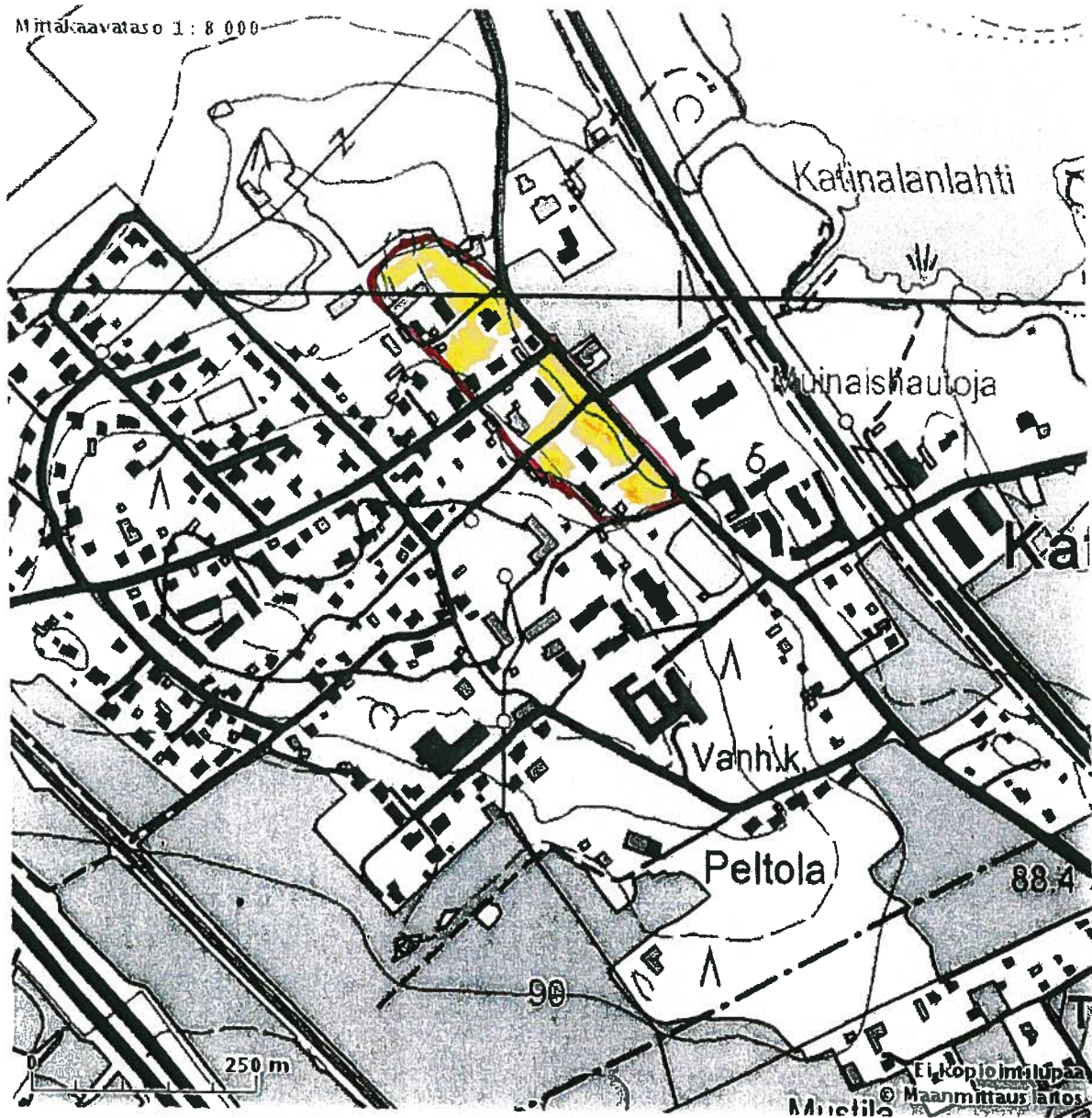
82010001	Palsankallio	historiallinen	kivirakenteet
82010003	Kiehuvalähde	historiallinen	kultti- ja tarinapaikat
82010004	Hakinharju 1	kivikautinen	asuinpaikat
82010005	Hakinharju 2	kivikautinen	asuinpaikat
82010006	Kukkumäki W	rautakautinen	hautapaikat
82010007	Kukkumäki	rautakautinen	hautapaikat
82010008	Yli-Moijala	rautakautinen	muinaisjäännösryhmät
82010009	Raimaanmäki (Kevola)	rautakautinen	hautapaikat
82010010	Toukola 1	rautakautinen	kultti- ja tarinapaikat
82010011	Toukola 2	rautakautinen	kultti- ja tarinapaikat
82010012	Kirkkomäki 1	rautakautinen ja/tai keskiaikainen	hautapaikat
82010013	Kirkkomäki 2	keskiaikainen	kirkkorakenteet
82010014	Savola	rautakautinen	kultti- ja tarinapaikat
82010015	Torttolanmäki 1	rautakautinen	kultti- ja tarinapaikat
82010016	Torttolanmäki 2 ja 3	rautakautinen	muinaisjäännösryhmät
82010017	Sovintokivi	historiallinen	kivirakenteet
82010018	Kauraasaari	historiallinen	kivirakenteet
82010019	Tenholan linnavuori	rautakautinen	puolustusvarustukset
82010020	Pirnes (Lehtiranta)	rautakautinen	hautapaikat
82010021	Ruskeenkärki	rautakautinen	hautapaikat
82010022	Käräjämäki	ajoittamaton	kultti- ja tarinapaikat
82010023	Vesitorninmäki	rautakautinen	hautapaikat
82010024	Suontaan karta-	rautakautinen	muinaisjäännösryhmät

	no 3		
82010025	Hinnonmäki (Surmanmäki)	rautakautinen	hautapaikat
82010026	Kassela (ent. Heikelin huvila- palsta)	rautakautinen	hautapaikat
82010027	Pekkanen	rautakautinen	hautapaikat
82010028	Sakastinmäki 3	rautakautinen	asuinpaikat
82010029	Puutarhaopisto NNW	rautakautinen	hautapaikat
82010030	Kirkkovalkama	rautakautinen	kultti- ja tarinapaikat
82010031	Ristiinanhovi 2	rautakautinen	kultti- ja tarinapaikat
82010032	Anttila 1 (Katin- kivenpelto)	rautakautinen	hautapaikat
82010033	Anttila 2	rautakautinen	kultti- ja tarinapaikat
82010034	Antiala	rautakautinen	hautapaikat
82010035	Äijälä	kivikautinen	asuinpaikat
82010036	Myllymäki	rautakautinen	muinaisjäännösryhmät
82010037	Kotiranta 2	ajoittamaton	kivirakenteet
82010038	Laurila SE	historiallinen	muinaisjäännösryhmät
82010039	Kiettarankallio	historiallinen	kultti- ja tarinapaikat
82010040	Kiettara	rautakautinen	muinaisjäännösryhmät
82010041	Kiettara SW	rautakautinen	kivirakenteet
82010042	Kiettara-Peltoitu	rautakautinen ja/tai keskiaikai- nen	muinaisjäännösryhmät
82010043	Peltoitu E	historiallinen	työ- ja valmistuspaikat
82010044	Peltoitu	moniperiodinen	työ- ja valmistuspaikat
82010045	Riidanmaa	historiallinen	työ- ja valmistuspaikat
82010046	Koivuniemi	rautakautinen ja/tai keskiaikai- nen	muinaisjäännösryhmät
82010047	Huhtanen 1	rautakautinen	hautapaikat
82010048	Huhtanen 2	rautakautinen	kivirakenteet
82010049	Piilosaari	moniperiodinen	muinaisjäännösryhmät
82010050	Monaalan karta- no 1	rautakautinen	kivirakenteet
82010051	Äijälä	historiallinen	kivirakenteet
82010052	Hämeskivi	historiallinen	kivirakenteet
82010053	Lippilinnanmäki	ajoittamaton	puolustusvarustukset
82010054	Ent. Työväentalo	historiallinen	kivirakenteet
82010055	Vesunnin karta- no 1	rautakautinen	hautapaikat
82010056	Mustalaismäki	rautakautinen	hautapaikat

82010057	Vesunnin kartano 4	historiallinen	työ- ja valmistuspaikat
82010058	Pirunlinkokivi	historiallinen	kultti- ja tarinapaikat poistettu v. 1999 inventoinnissa
82010059*	Kettumäki*	historiallinen*	työ- ja valmistuspaikat*
82010060*	Pappilanniemi 1*	rautakautinen*	muinaisjäännösryhmät*
82010061*	Mierola sillankorva*	rautakautinen*	kultti- ja tarinapaikat*
82010062*	Vanha kirkko NNW*	keskiaikainen*	maarakenteet*
82010063*	Vanha kirkko N*	rautakautinen*	kultti- ja tarinapaikat*
82010064*	Herniäisten kartano*	rautakautinen*	hautapaikat*
82010065*	Mäkelä*	rautakautinen*	kivirakenteet*
82010066*	Torttolanmäki 4 ja 5*	rautakautinen*	muinaisjäännösryhmät*
82010067*	Puotila*	rautakautinen*	muinaisjäännösryhmät*
82010068*	Peltola*	rautakautinen*	hautapaikat*
82010069	Rautapaasi	historiallinen	kivirakenteet
82010070	Vartiovuori	historiallinen	kivirakenteet
82010071*	Kiviniemi 1*	kivi- ja/tai pronssikautinen*	asuinpaikat*
82010072	Mustilanmäki	kivikautinen	hautapaikat
82010073	Kruununkivi	historiallinen	kivirakenteet
82010074	Herniäisten tiiliruukki	historiallinen	teollisuuskohteet
82010075	Märvistömäki	ajoittamaton	kivirakenteet
82010076	Lepaan puutarhaopisto NW	rautakautinen	asuinpaikat
82010077*	Viinaniemi*	rautakautinen*	asuinpaikat*
82010078*	Eiilä*	rautakautinen*	asuinpaikat*
82010079*	Porasaaren leikkipuisto*	rautakautinen*	kivirakenteet*
82010080	Hiukanmäki	rautakautinen	kivirakenteet
82010081	Itu	historiallinen	kivirakenteet
1000002504	Rievetinlahti	kivi- ja/tai pronssikautinen	asuinpaikat
1000002505	Savijoki	kivikautinen	asuinpaikat
1000002773	Pikkuvahopää	rautakautinen	kultti- ja tarinapaikat
1000004317	Hakionmäki	moniperiodinen	asuinpaikat
1000005471	Salonniemi	moniperiodinen	muinaisjäännösryhmät
1000005835	Myllyaro-Mikkola	historiallinen	kivirakenteet
1000006118	Laikkaansuo	historiallinen	kivirakenteet
1000008732	Mierola (Mierola) Kirkkotie 8	historiallinen	asuinpaikat

1000009703	Myllyoja	esihistoriallinen	asuinpaikat
1000009708	Kupila	kivikautinen	asuinpaikat
1000009709	Ilveskallio	kivikautinen	asuinpaikat
1000009710	Satulinna	kivikautinen	asuinpaikat
1000011189	Solanmäki	historiallinen	työ- ja valmistuspaikat
1000011190	Sillansuunmäki	historiallinen	työ- ja valmistuspaikat
1000011192	Alinen Savijärvi 1	historiallinen	työ- ja valmistuspaikat
1000011194	Alinen Savijärvi 2	historiallinen	muinaisjäännösryhmät

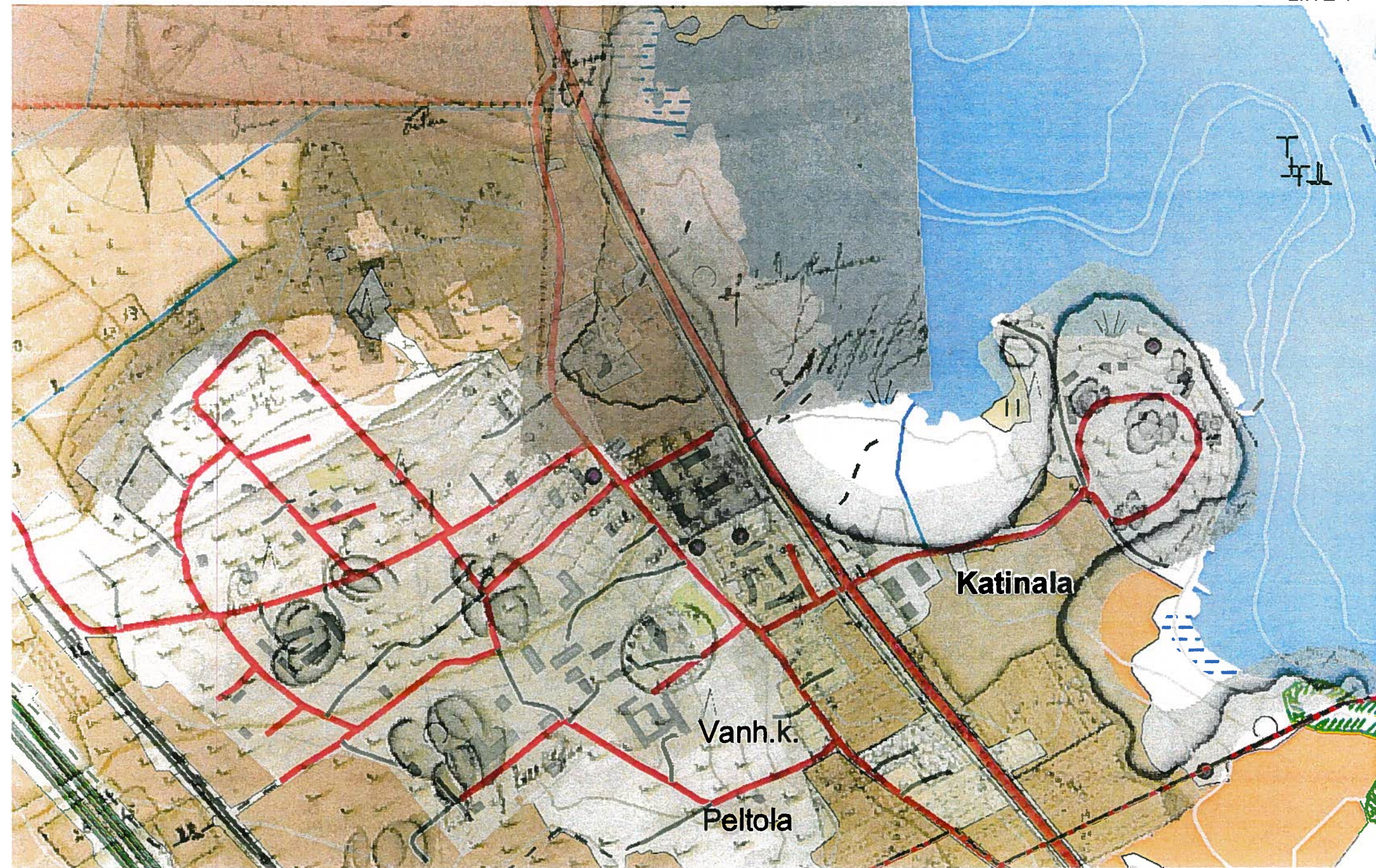

KATINALAN JA KOSKELÄNKUUSIN
KYLÖTONTIN RAJAUS

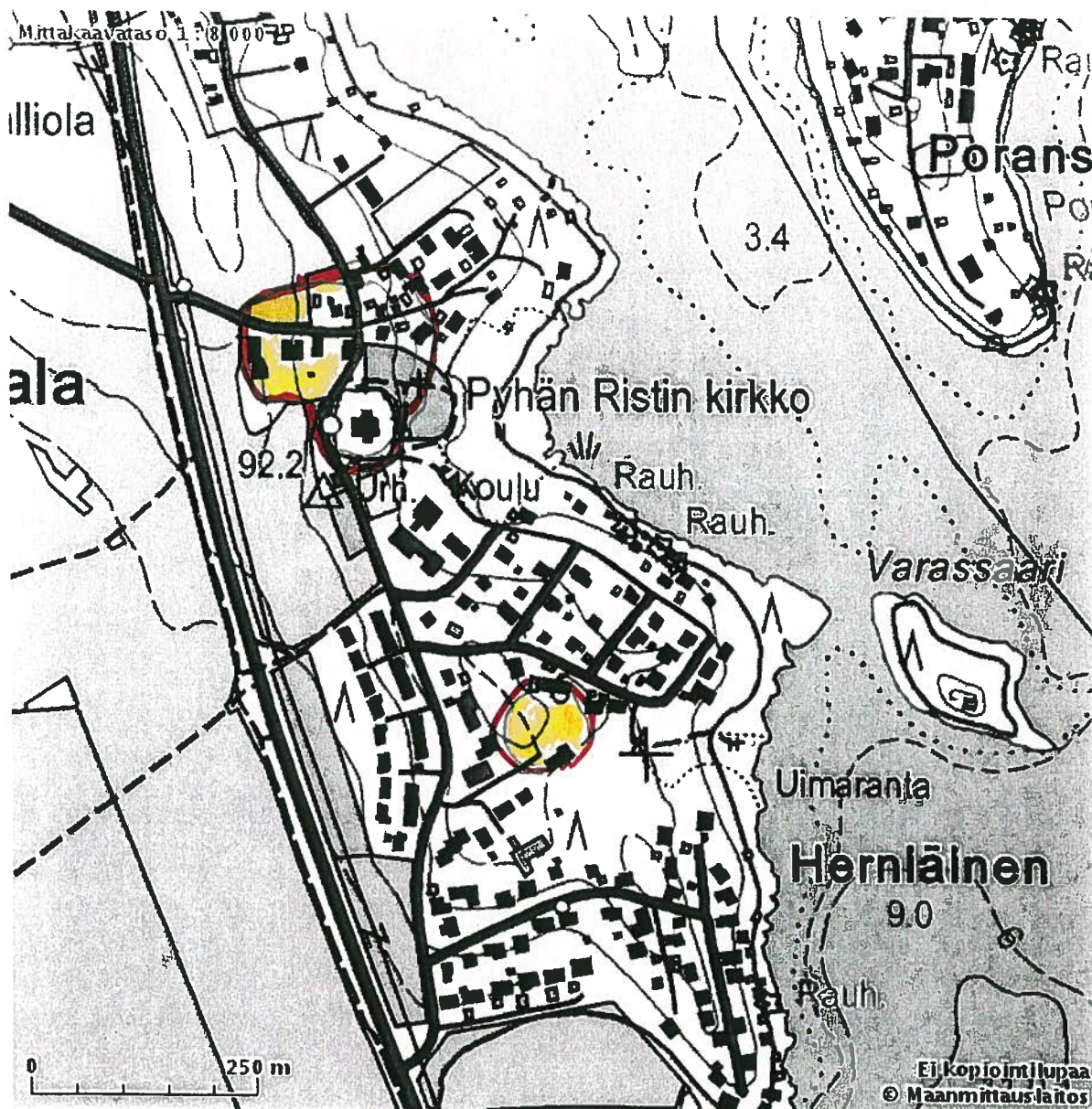
RAKENTAMOTON ALUE KORTAI-
SOLLA

LIITEKARTTA 1a

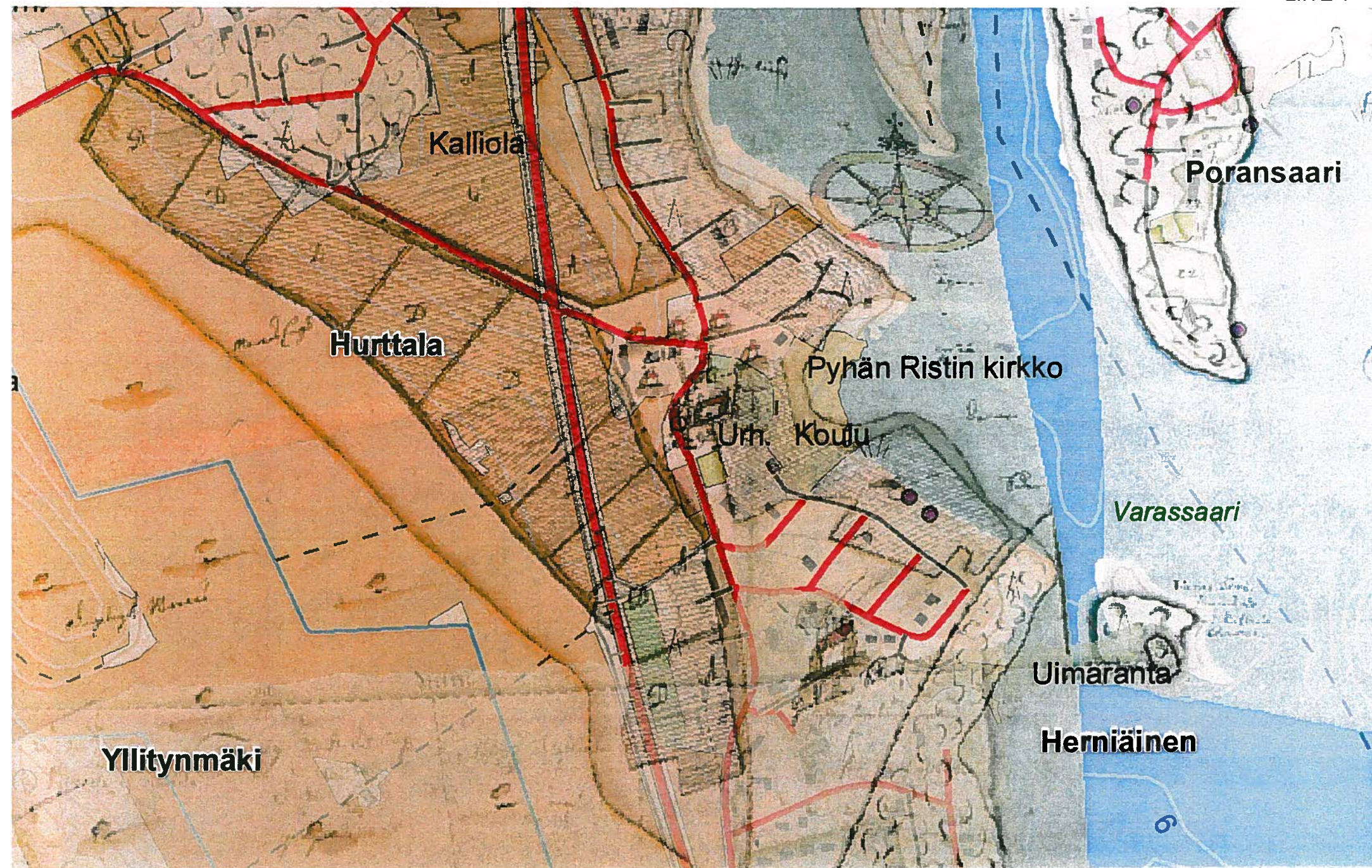

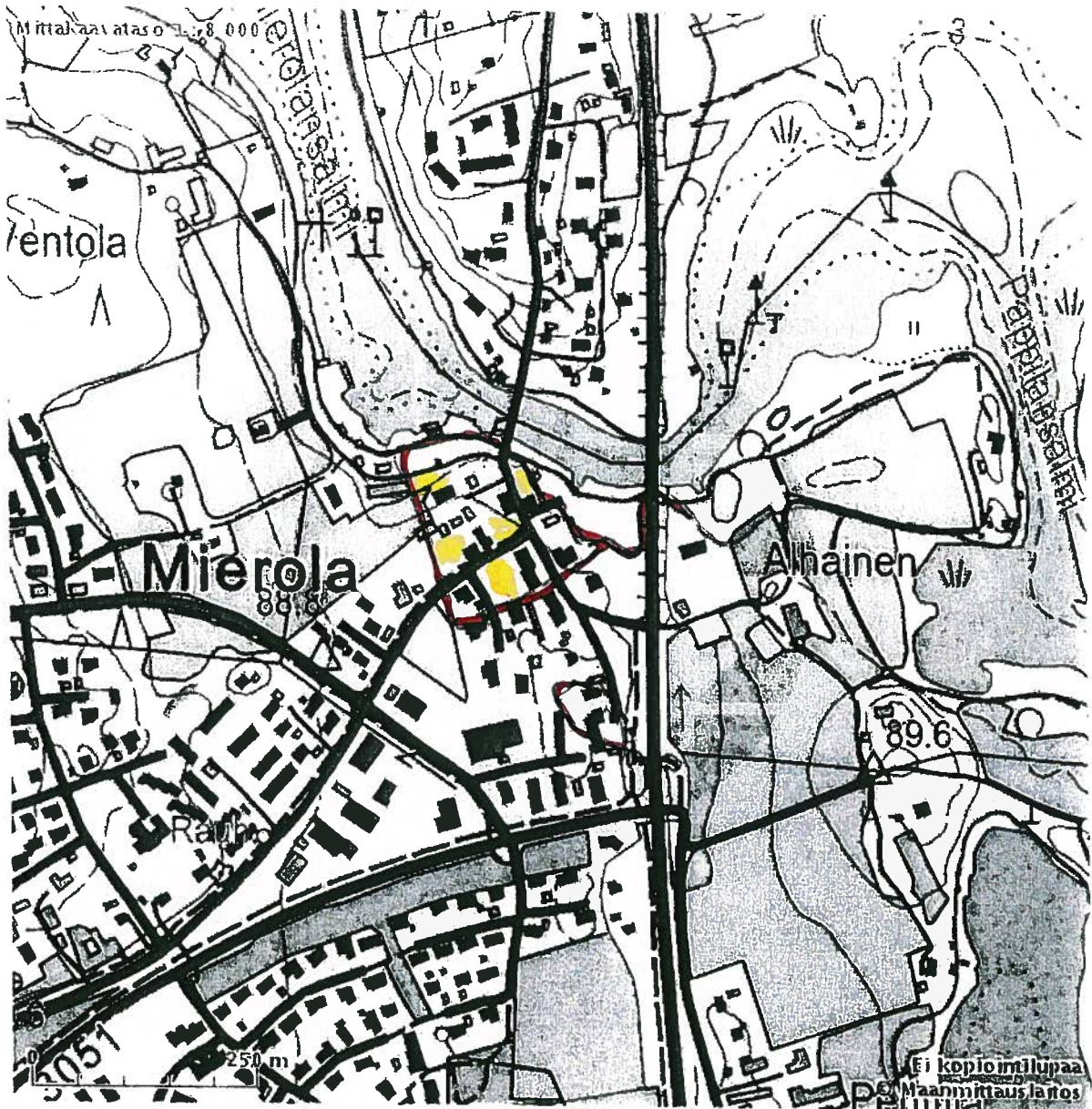
AUETTA LA JA NORMAALIN
KOKOAIKAISOT KONTIT JA
KOLTAISOLLA NYKYISIN
ROKENTAMOTON AUNE

LIITEKARTTA 2a

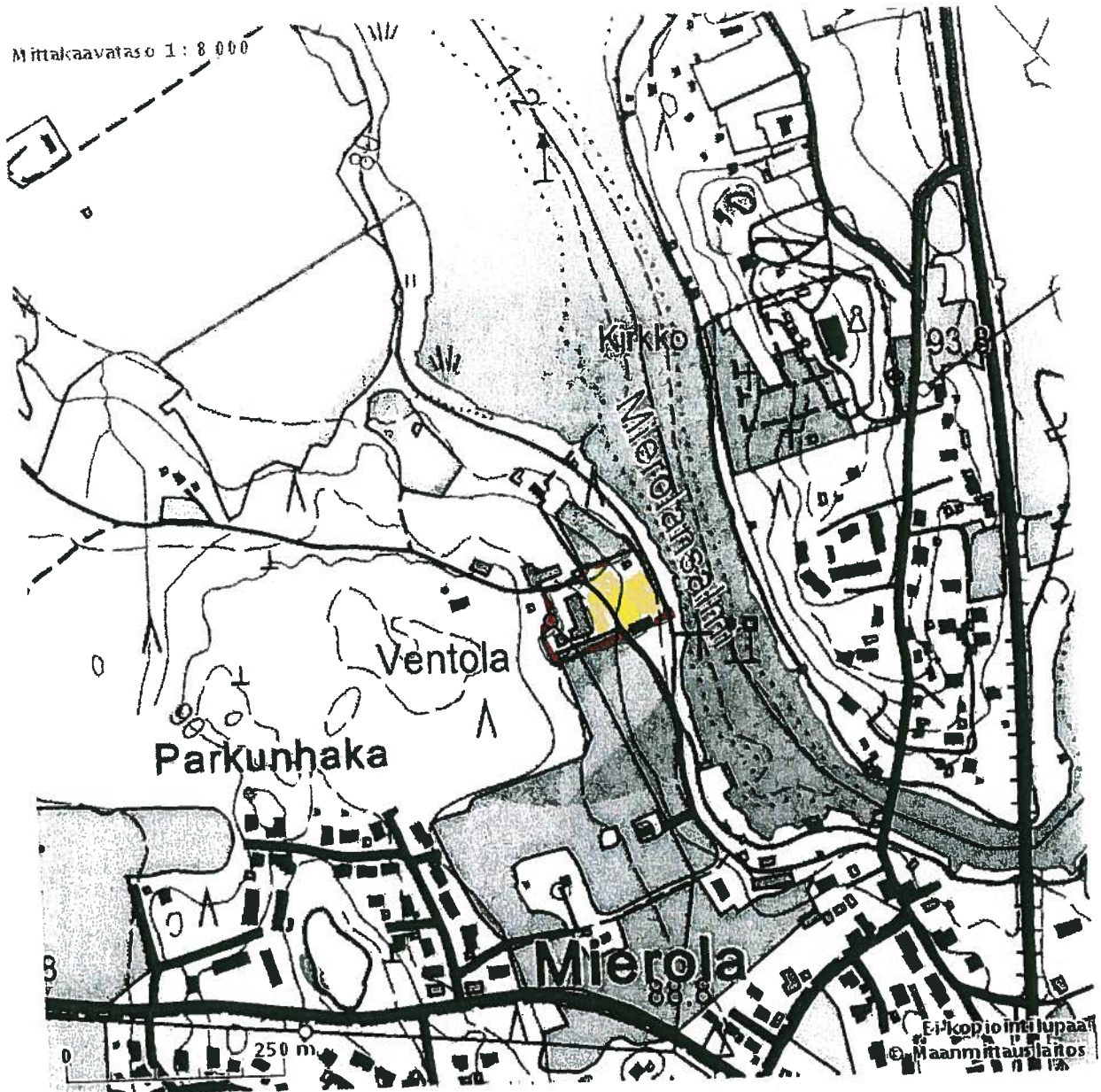

MIEROLA
KOSKIAIKKAISEN KYLÖTONTIN
AUNE JA NYKYISIN RAKONTO-
MOTON AUNE

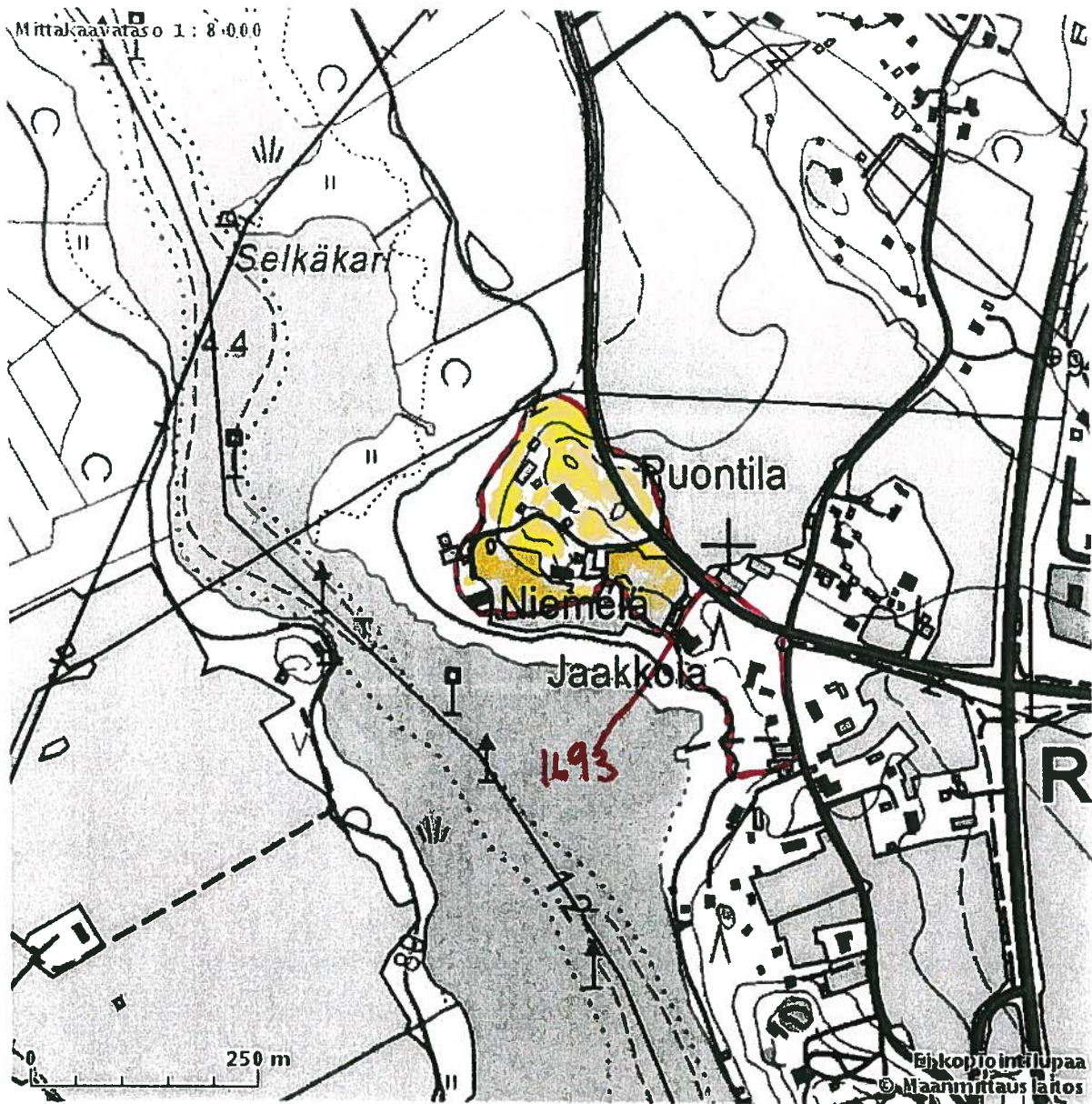
LITERRAITTA 3.

VENTOLAN KYLÖTONTTI NYKYPÄIVÄN
MAASTOSSA. RAKENTAMOTON
ALUE MERKITTY KOLTAISOLLA

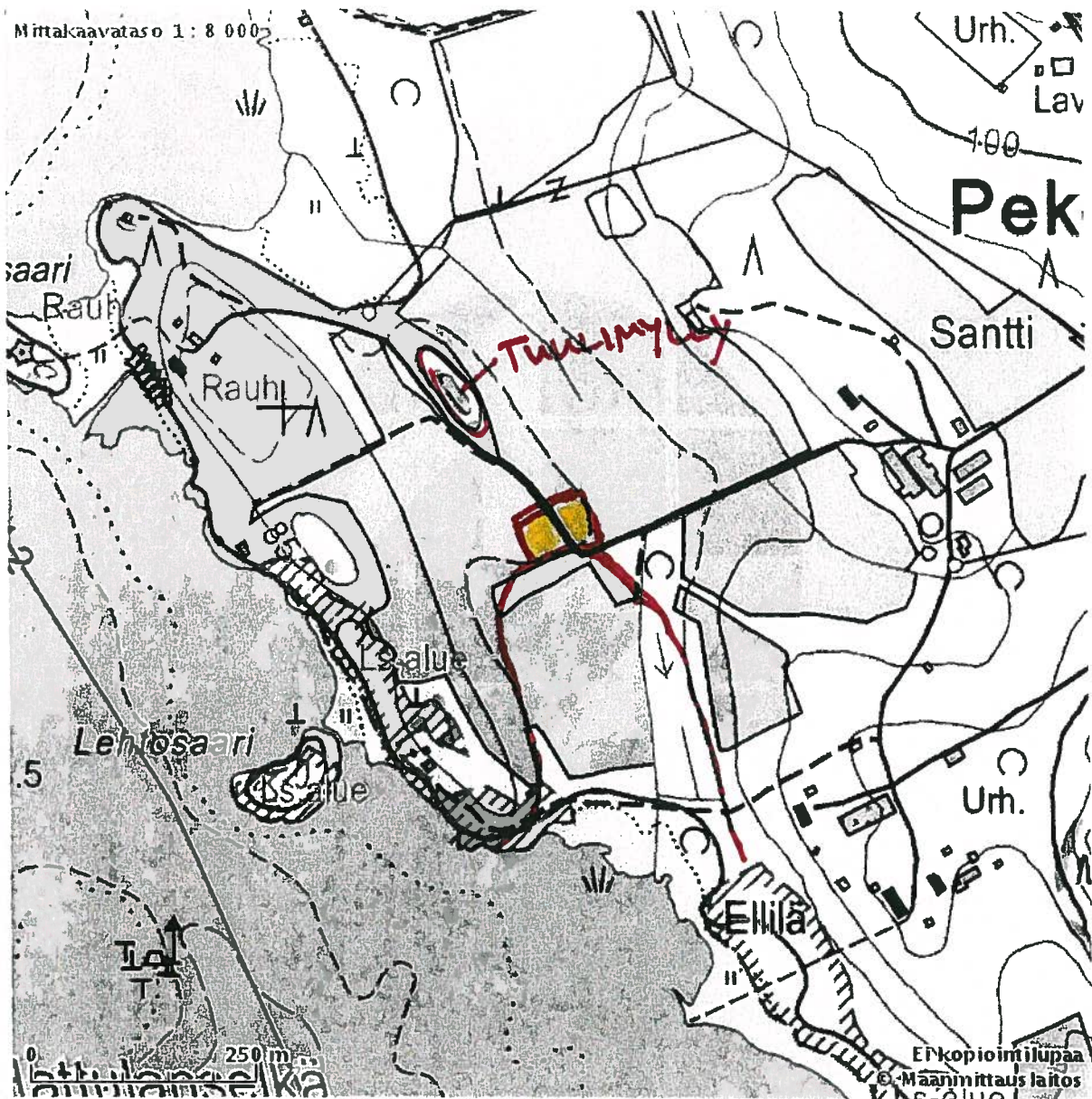

ROHKOLA, KOSKIANKOINON
KYLÖTONTTI, RAKENTAMOTON
AINE MERK. KORTAISOLUA

KYLÖTONTIN ROJA V. 1693
KORTON MUKAAN MERKITTY

LIITEKORTTA S,

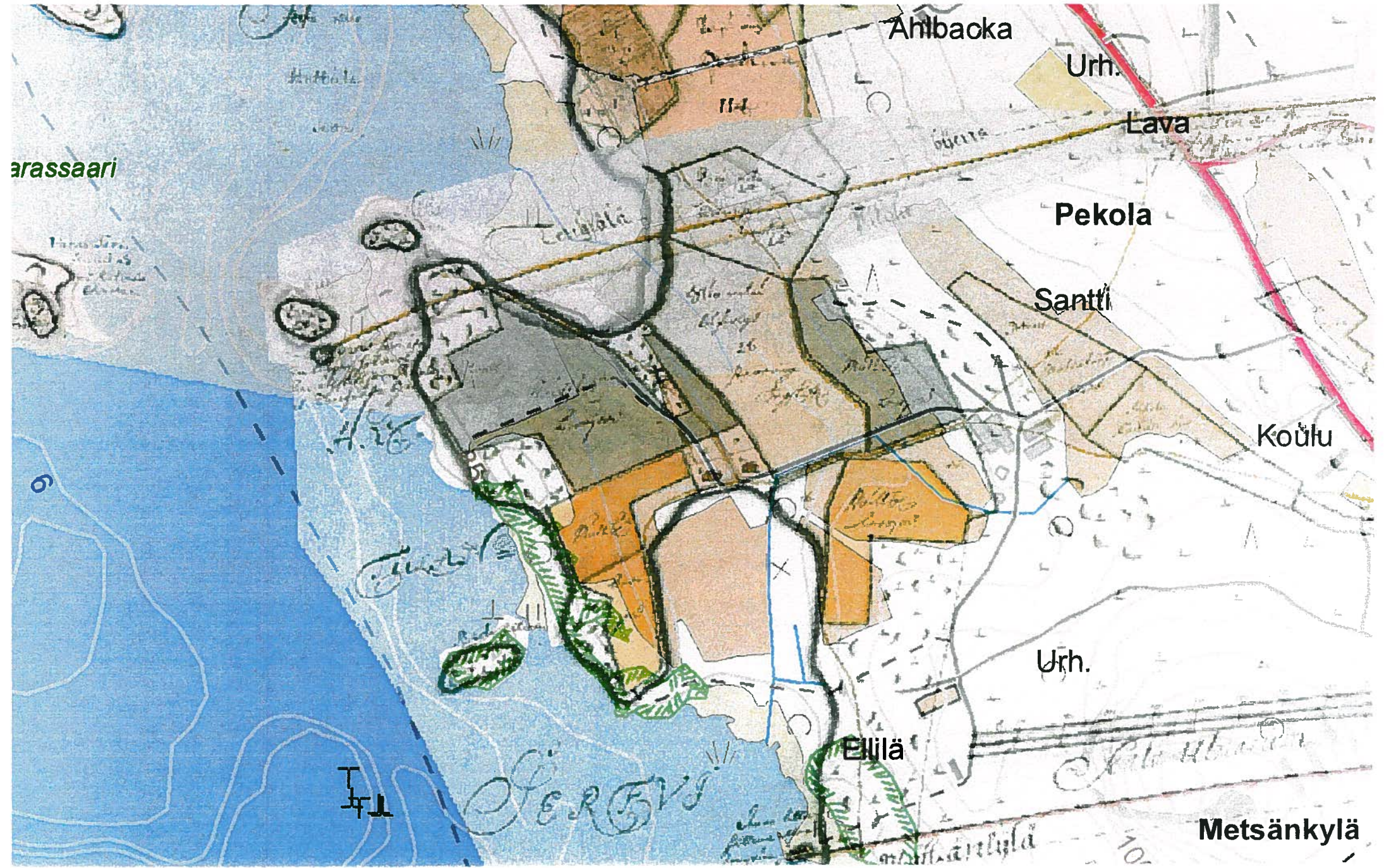

Pekolan kylätontti ja korttelin
merkittyinä nykyisin rakentamis-
tontin alue.

LIITEKARTTA 6a.

Ahbacka

Urh.

Lava

Pekola

Santti

Koulu

Urh.

Ellilä

Metsänkylä

arassaari

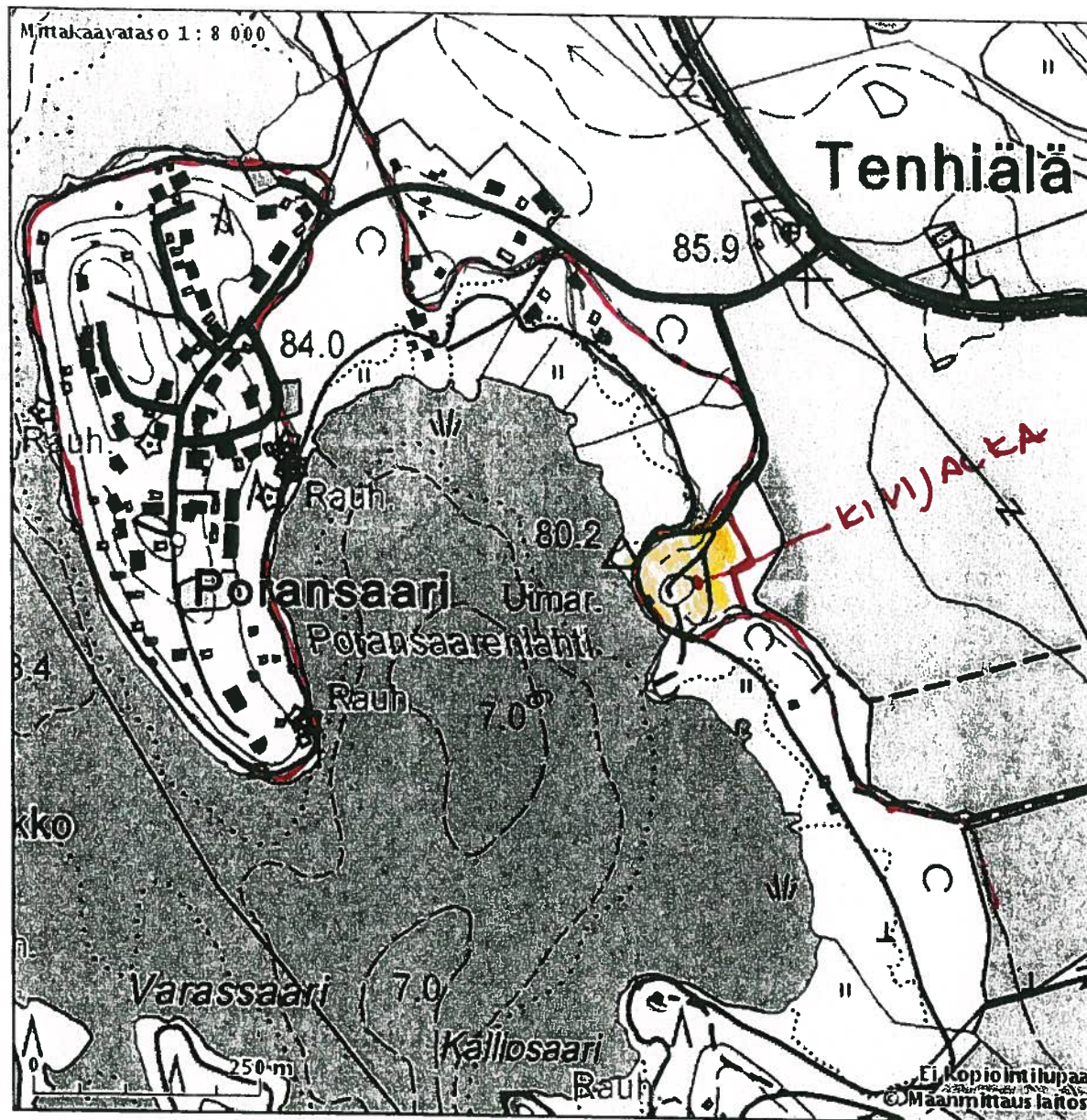

LIITEKARTTA 66.

MAANMITTAUSLAITOS - KANSALAISEN KARTTAPAIKKA

Karttatuloste

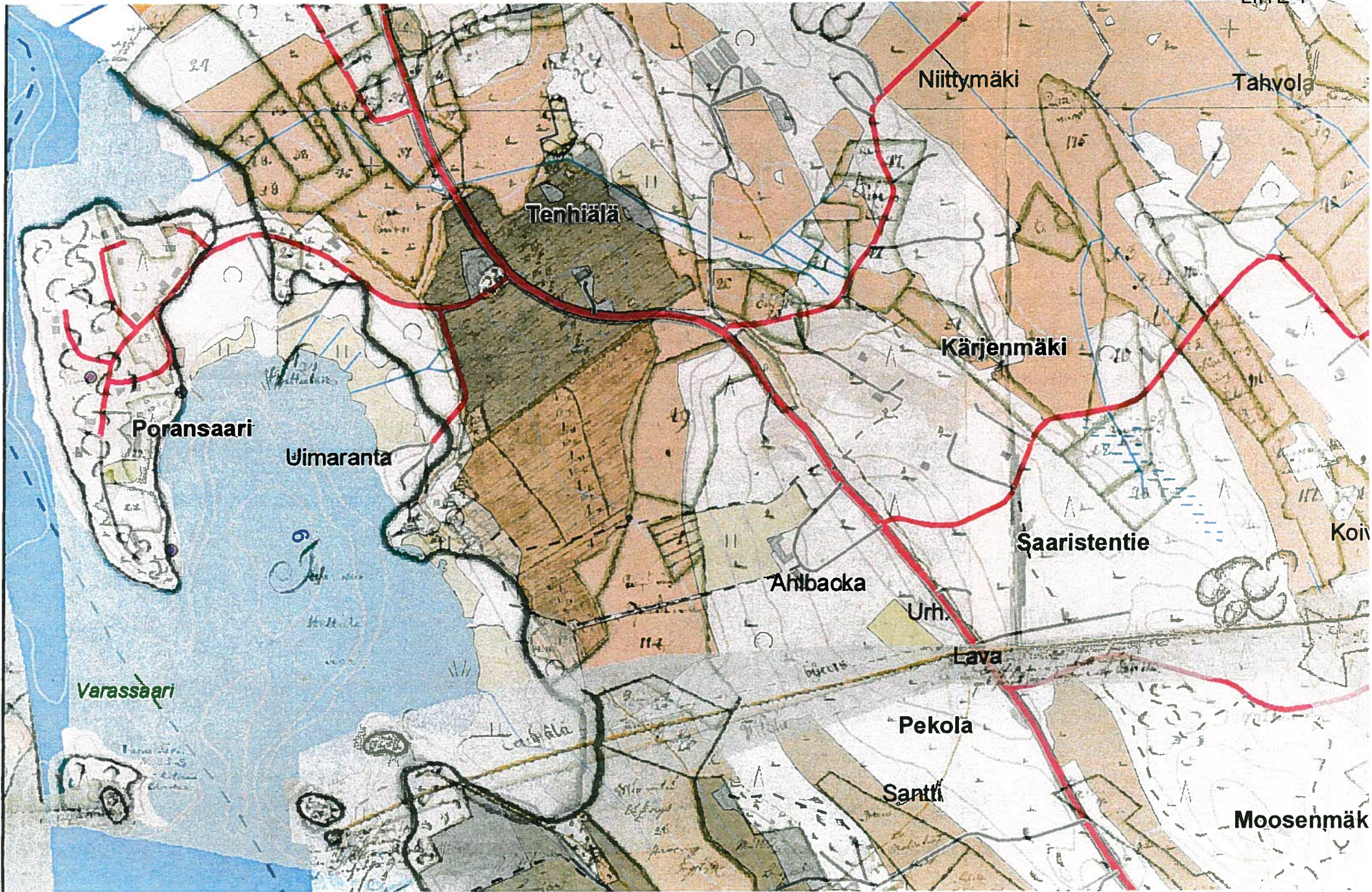

Keskipisteen koordinaatit: N 6771679, E 2522720 (KKJ peruskoordinaatisto)

TENHIÄLÄ, KYLÖTONTTI, RAKENNUSTONTIN
 OSAN MERKITTY KULTAISOLLA,
 NÄKYSSÄ OLEVA KIVIJALKA MERKITTY

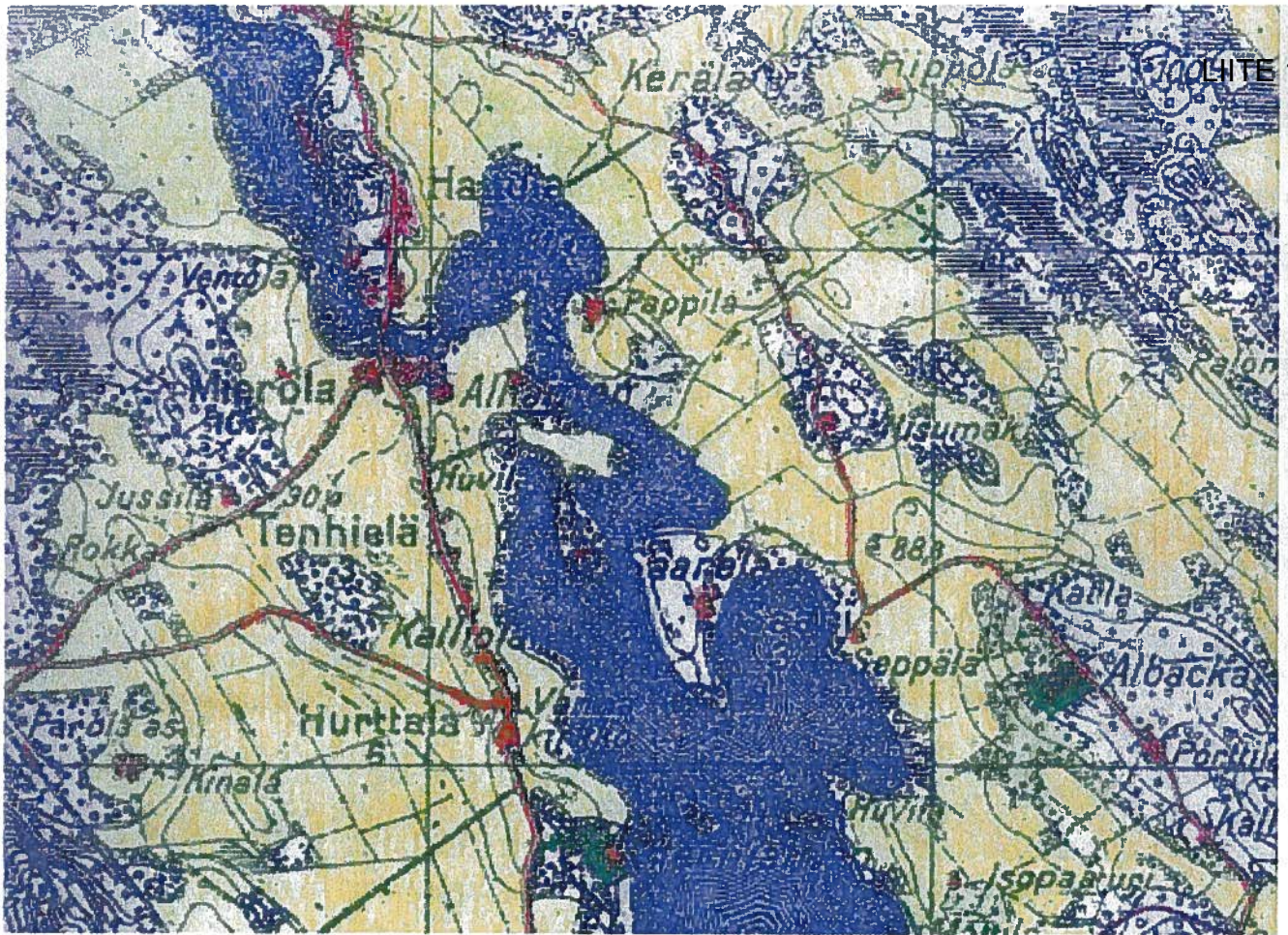
LIITEKORTTI 7a

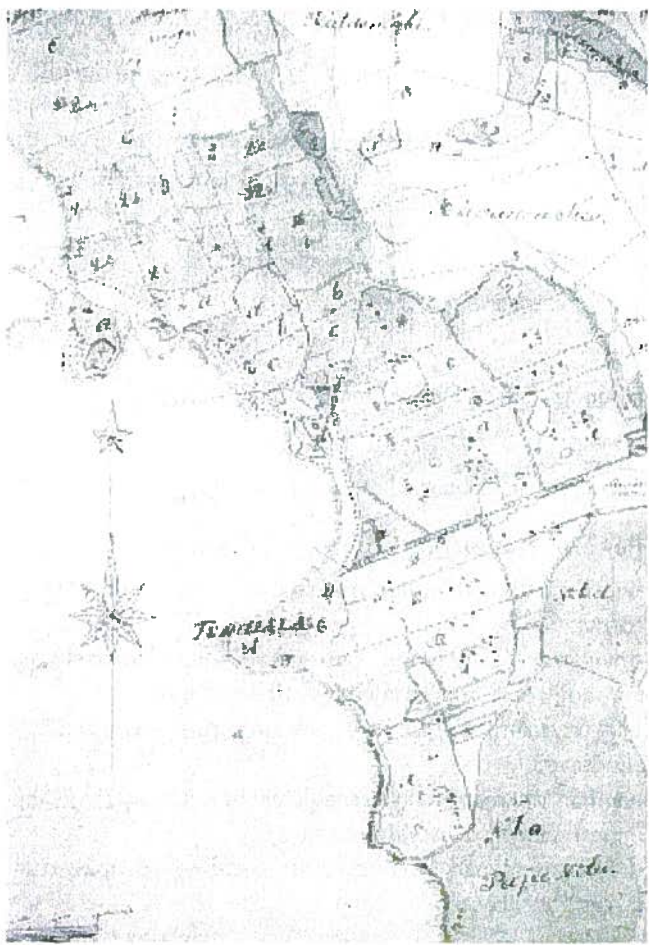

LIITEKORTTA 7b PÄÄLEKKÖISPROJISOINTI

Ote venäläisestä topografikartasta Rahkoilan, Hurttalan ja Tenhiälän kohdalta. Kartta on 1800-luvun lopulta. Maanmittauslaitoksen arkisto.

Tenhiälän kylän kartta vuodelta 1699. Kansallisarkisto. Kuva Lauri Putkonen.

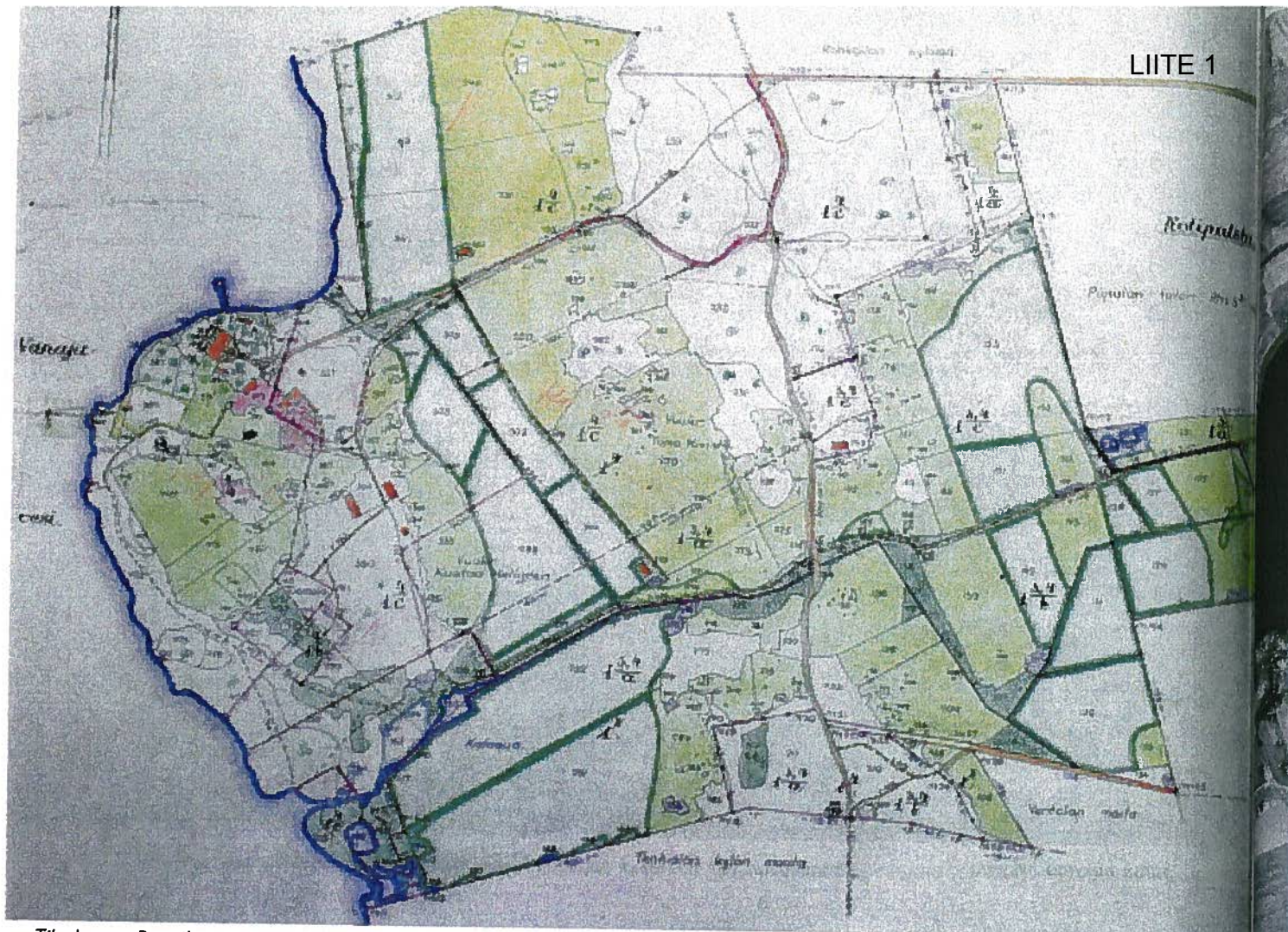
Näkymä Ahlbackan puutarhasta järvelle noin 1950. Ahlbackan kartanon kuvakokoelmat.

Puutarhanäkymä 1900-luvun alusta. Ahlbackan kartanon kuvakokoelmat.

Wände: mietä 2000: Vanajärven laakson maanmittauskartoitus

Tiluskartta Pappilanniemen alueesta 1900-luvun alusta. Kansallisarkisto.

maku

Näkymä Pappilanniementieltä Mierolan suuntaan.

lähde: Mierola 2000: Vanha veden laakson maantieteellinen